

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

2012

Kateřina Bromová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

Politické myšlení Platóna a Sókrata

Kateřina Bromová

Vedoucí práce:

Mgr. Kryštof Boháček, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2012

Kateřina Bromová

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce, Mgr. Kryštofu Boháčkovi, Ph.D., za věcné rady a připomínky, které mi poskytoval v průběhu psaní mé bakalářské práce.

Plzeň, duben 2012

Kateřina Bromová

Obsah

1 ÚVOD	7
2 POLITICKÉ MYŠLENÍ PLATÓNA A SÓKRATA	8
2.1 Dobový kontext	8
2.1.1 Athény té doby	8
2.1.1.1 Peloponéské války.....	8
2.1.1.2 Vláda třiceti.....	9
2.1.1.3 Athénská demokracie.....	9
2.1.2 Sókratés.....	10
2.1.2.1 Narození, rodiny.....	10
2.1.2.2 Majetkové poměry	10
2.1.2.3 Manželství.....	11
2.1.2.4 Hudba	12
2.1.2.5 Rozmluva	12
2.1.2.6 Soud a smrt.....	13
2.1.3 Platón.....	13
2.1.3.1 Narození a rodina	13
2.1.3.2 Výchova a vzdělání.....	15
2.1.3.3 Sofisté.....	18
2.1.3.4 Vliv Sokrata	18
2.1.3.5 Po Smrti Sokrata	20
2.1.3.6 Akademie	20
2.1.3.7 Stáří a smrt	21
2.2 Obrana Sókrata	22
2.2.1 Řeč první	22
2.2.2 Řeč druhá.....	27
2.2.3 Řeč třetí	28
2.2.4 Pojednání	30
2.3 Ústava	35
2.3.1 Kniha první.....	35
2.3.2 Kniha druhá	37
2.3.3 Kniha třetí.....	39
2.3.4 Kniha čtvrtá	40
2.3.5 Kniha pátá.....	41
2.3.6 Kniha šestá	42

2.3.7	Kniha sedmá	43
2.3.8	Kniha osmá.....	44
2.3.9	Kniha devátá.....	46
2.3.10	Kniha desátá	47
2.3.11	Pojednání	48
3	ZÁVĚR.....	51
4	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	53
5	RESUMÉ	55

Motto:

„Když jsem byl mlád, vedlo se mi jako mnohým: myslil jsem, jakmile bych se stal vlastním pánem, že se ihned věnuji obecním záležitostem. A tu se mi postavily do cesty určité okolnosti v osudech státu, které vylíčím. Jelikož tehdejší státní ústava byla velkou částí veřejnosti nepříznivě posuzována, došlo k převratu. Tento převrat vedlo jedenapadesát mužů, jedenáct ve městě, deset v Peiraiu – ti obojí dohlíželi na agoru a na vše, co bylo potřeba organizovat ve městech – třicet však utvořilo nejvyšší vládu s neomezenou pravomocí. Mezi nimi pak jsem měl některé příbuzné a známé, a ti mne zvali k účasti na tom jako na věci, která mi náleží. Já jsem si při tom počínal, jak při mém tehdejší věku není divné: myslil jsem si, že budou vládnout obci tak, že ji přivedou od nespravedlného života na cestu spravedlnosti, a tak jsem dychtivě pozoroval, co budou dělat. Ale když jsem nyní viděl, že ti lidé za krátký čas poslali mého staršího přítele Sókrata, kterého bych neváhal nazvat nejspravedlivějším mužem své doby, ještě spolu s jinými za jedním občanem, aby jej násilím přivedli na smrt, aby se tak volky či nevolky zúčastnil jejich politiky, Sókratés však neposlechl, nýbrž raději podstoupil krajní nebezpečí, než by se s nimi zúčastnil těch bohaprázdných činů, - když jsem tedy viděl to všechno a ještě jiné takové nemalé věci, zošklivil jsem si to a celý tehdejší politický stav byl vyvrácen; a tou mne znovu, sice s menším elánem, ale přece jen táhla touha k činnosti veřejné a politické. Sice i tentokráte, jelikož byl zmatek, dělo se mnoho věcí, které budí hnus, a nebyl žádný div, že se vyskytovaly akty velké msty v době převratu. Nicméně navrátilci si počínali velmi umírněně. Ale zlý osud chtěl tomu znovu, že toho našeho přítele Sókrata někteří předáci poženou na soud, útočíce naň žalobou zcela zločinnou a k tomu Sókratovi méně patřičnou než všem ostatním: jedni ho pohnali na soud jako svatokrádežníka, druzí odsoudili a dali popravit člověka, který se kdesi odmítl zúčastnit bezbožného činu vůči jednomu z jejich přátel, dlících tehdy ve vyhnanství, když sami žili v emigrantské bídě. Když jsem tedy viděl tyto věci a obhlédl lidi věnující se politice, dále zákony a obyčeje, čím více jsem to zkoumal a čím jsem byl starším, tím těžší se mi zdálo správně vládnout v obci. Neboť to nelze bez přátel a spolehlivých druhů – přičemž nebylo snadné najít je ani mezi těmi, kteří tu již byli k dispozici, neboť naše obec se již nespravovala obyčeji a činy otců, ani získati nové bez obtíží. – Dále pak psané zákony se stále více kazily, až ku podivu, až mne, který jsem zprvu byl pln zápalu k veřejné činnosti, když jsem se na to díval a viděl, jak se všechno motá sem a tam, pojala z toho konečně závrať. Sice jsem neustával v přemýšlení, jak by se v tom a vůbec ve věcech celého státu mohlo dojít k nápravě, ale zároveň jsem s jednáním vyčkával, až se dostaví vhodný čas, až jsem nakonec poznal, že všechny nynější obce jsou spravovány špatně – neboť jejich zákonodárství je téměř v beznadějném stavu, nesetká-li se tu ohromný myšlenkový aparát se štěstím – a byl jsem nucen říci k chvále pravé filosofie, že je jedině jejím úkolem nalézat, co je spravedlné ve státě i ve všech věcech soukromých. Následkem toho pokolení lidská nepoznají úlevy, dokud okruh lidí, kteří správně a pravdivě filosofují, nedojde vlády v obcích, nebo pokud ti, kdo vládou ve státech, nějakým údělem božím nebudou správně filosofovat.“¹

¹ PLATÓN. *Platonovy listy* ; Přeložil František Novotný. Praha: Česká akademie věd a umění, 1928, s. 324 b-326 b.

1 Úvod

Ve své práci se budu zabývat politickou filosofií v Platónových dílech *Obrana Sókrata* a *Ústava*. Sókratés s Platónem stáli u zrodu politické vědy (v té době ještě ne vědy v pravém slova smyslu) a ovlivnili ji po celý její čas. Sókratés s Platónem jsou natolik provázáni, že jen těžko by se dalo určit, čí myšlenky jsou čí. Platón věrně následoval svého učitele Sókrata, a zachoval mu přízeň po celý život.

Jak již bylo řečeno, převážně se budu zabývat díly *Obrana Sókrata* a *Ústava*. Na základě těchto děl se pokusím zodpovědět některé otázky, které se nabízejí při zpracování tohoto tématu: Byl Sókratův proces a odsouzení legitimní? Neselhal Sókratés jako filosof ve svém procesu? Otázka pojmu „spravedlnost“ v dialogu *Ústava*, co z něho vyplývá? Jaké typy státních ústav představuje Platón ve svém dialogu? Co a jak ovlivnilo oba filosofy v utváření jejich politických názorů? Pojem hodnoty života představený v *Ústavě*. Popperovo přirovnání Platónova politického programu k totalitarismu.

V *Obraně Sókrata* bude prostřednictvím Platóna reprodukován Sókratův proces – žaloba, i jeho vlastní obhajoba, tak následné odsouzení. To nám přiblíží, čím se vlastně Sókratés ve svém životě skutečně zabýval.

V jednom z nejrozsáhlejších Platónových dialogů, *Ústavě*, se Platón pokusil zodpovědět otázku spravedlnosti. To ho zavede však ještě dál a on tak položí základ ideální obce, s ideální ústavou a ideálními obyvateli. Mimoto ukáže i horší typy ústavy.

Samozřejmě nemohu nechat stranou ani dobový kontext, který jde ruku v ruce s hlavními politickými názory. Zaměřím se jak na politickou situaci Athén 5. a 4. století př. n. l., tak i na rodinné prostředí obou filosofů, výchovu a vzdělání, neboť to vše ovlivnilo politické myšlení jak Sókrata, tak Platóna. Myšlení, které zůstalo významné i v dnešní době.

2 POLITICKÉ MYŠLENÍ PLATÓNA A SÓKRATA

2.1 Dobový kontext

2.1.1 Athény té doby

2.1.1.1 Peloponéské války

Období Sokrata a Platóna je spjato s peloponéskými válkami (r. 431 – 404), ve kterých se soupeřilo o politické, hospodářské i kmenové prvenství mezi dvěma nejmocnějšími skupinami řeckých obcí té doby – demokratickými Athénami a spolkem peloponéských obcí v čele s oligarchickou Spartou.² Peloponéská válka byla poslední Perikleův politický čin, neboť zemřel hned v počátcích války, roku 429. Nejspíš od si od války sliboval upevnění jednoty Athén, která byla narušena vnitřními zápasy protichůdných politických stran. Perikles kdysi zvítězil nad aristokratickou politikou Kimona a zavedl v Athénách demokracii, ale nakonec se paradoxně zdál demokratům málo demokratický a demagogové ho prohlašovali za překážku pravé vlády lidu.³ Na druhé straně proti němu stáli oligarchové, kteří doufali v obnovení aristokracie.⁴ Po Periklově smrti se dostali k vládě radikální demokraté, vůdcové lidu, kteří svým působením způsobili, že si řecké znění jména démogógia, nese zlou pověst.⁵ Vládli totiž lidé většinou z výdělečných stavů, kteří nebyli pro vládnutí připraveni: Eukrates – mlynář a provazník, Lysikles – obchodník s ovce, Kleon – koželuh.⁶ Ve válce se pokračovalo a víra v demokracii byla sicilskou pohromou nalomena, což se hodilo oligarchům, aby se mohli pokusit o její úplně vyvrácení.⁷ Přeběhlý demokrat Peisandra a příznivce aristokracie, řečníka Antifonta.⁸ Zastrášené národní shromáždění přenechalo všechnu moc nově zřízené vládě čtyř set, jejímž členem byl i Platónův strýc Kritias.⁹ Tato vláda však netrvala ani čtyři měsíce, neboť ji neuznalo vojsko, nedovedla obhájit prospěch obce v zahraniční politice a trpěla vnitrostranickými spory mezi oligarchy samými a vláda čtyř set byla tedy sesazena.¹⁰ Porážkou athénské loďstva u

² NOVOTNÝ, František. *O Platonovi. díl 1., Život*. 1. vyd. Praha: Jan Laichter, 1948, s. 57.

³ Tamt.

⁴ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 1., Život*. s. 57.

⁵ Tamt.

⁶ Tamt. 58.

⁷ Tamt.

⁸ Tamt.

⁹ Tamt.

¹⁰ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 1., Život*. s. 58.

Aigospotamů r. 405 skončila více téměř třicetiletá válka vítězstvím Spartanů.¹¹ To znamenalo konec i pro athénskou demokracii, neboť mezi podmínkami míru, který museli Athéňané přijmout, bylo také vzdání se demokratického zřízení.¹² Vláda byla tedy r. 404 odevzdána oligarchické třicítce, v jejímž čela stál Kritias a Theramenes.¹³

2.1.1.2 Vláda třiceti

Zpočátku vzbuzovala vláda třiceti naději, že budou obnoveny staré časy, místo toho však začala doba soustavného pronásledování občanů i neobčanů, kteří něčím vynikali, ať už osobním vlivem, či zámožností, doba zatýkání, poprav a zabavování majetku.¹⁴ Odpor vůči této hrůzovládě byl zprvu potlačen, následně však nastal boj vedený Thrasybulem proti oligarchické vládě.¹⁵ Thrasybulos zvítězil a Kritias spolu s Charmidem padli (příbuzní Platóna).¹⁶ V Athénách tedy byla po několikaměsíční vládě oligarchické třicítky r. 403 obnovena demokratická ústava.¹⁷ Znovunastolená demokracie měla nejlepší úmysly, neboť byly opraveny zákony, byl vypracován nový řád obecního hospodářství; ale ve skutečnosti nezůstala úplně tak věrna svému závazku, neboť byla až chorobně podezřívavá a obviňovala z nedemokratického smýšlení, ať už oprávněně či nikoli, a tak se událo spoustu politických procesů a soudů, včetně toho nejslavnějšího – soudu se Sokratem.¹⁸

2.1.1.3 Athénská demokracie

Klíčovým pojmem athénské demokracie se stala „rovnost“, politická rovnoprávnost, svoboda slova, vůle většiny, negace silné vládnoucí moci...¹⁹ Demokracie zde nebyla výsledkem duchovního zápasu o nejlepší politické zřízení, ale její teoretické vymezení se objevilo až když existovala, což je naopak než v moderní době.²⁰ Rovnost v Athénách fungovala i prakticky, nikoli jen teoreticky a všechny státní

¹¹ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 1., Život.* s. 59.

¹² Tamt.

¹³ Tamt.

¹⁴ Tamt.

¹⁵ Tamt.

¹⁶ Tamt.

¹⁷ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 1., Život.* s. 59.

¹⁸ Tamt., s. 60.

¹⁹ BLEICKEN, Jochen. *Athénská demokracie.* 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2002, s. 346.

²⁰ Tamt.

instituce (rada, porotní soudní dvory, úřednická kolegia) byly obsazovány v poměru k počtu obyvatel.²¹

Sókratés i Platón, oba zažili vzestup i pád Athén (po Peloponéských válkách), hrůzovládu třiceti, obnovu demokracie, která se stala pro Sokrata osudnou.²² Politická nestabilita a střídání oligarchie a demokracie, která však s demokracií v našem slova smyslu neměla nic společného, politická nespravedlnost, to vše mělo vliv na filosofický a politický vývoj Sokrata a hlavně Platóna.

2.1.2 Sókratés

2.1.2.1 Narození, rodina

Informace, které máme o Sokratovi, máme díky jiným autorům, neboť Sókratés sám nic nenapsal. Sókratés, jakého známe, je vlastně postavou nehistorickou až legendárně zidealizovanou, přičemž největší zásluhu na tom připisujeme Platónovi, který ve svých dialozích popisuje Sokrata nekriticky a sugestivně.²³ Tím pádem se nám nabízí otázka, na kolik jsou informace relevantní. Nicméně jako historický fakt můžeme považovat popravu Sokrata, která se uskutečnila roku 399 př. n. l. v Athénách, když Sokratovi bylo sedmdesát let.²⁴ Od toho tedy můžeme odvodit, že se Sókratés narodil mezi lety 470–469 př. n. l. Sókratés byl Athéňan a pocházel z dému Alópeké, jehož otcem byl sochař Sofróniskos a matkou byla porodní bába Fainarete.²⁵ Sókratés byl vyučen též sochařem, ale své pravé povolání našel v hledání moudrosti.²⁶ Sókratés nebyl aristokrat a netoužil vládnout, nebo se podílet na vládě, přestože byl vlastenec a měl politické cítění.

2.1.2.2 Majetkové poměry

Sókratés pocházel z dobrých majetkových poměrů, které získal dědictvím. O tom svědčí to, že při válečných peloponéských taženích, kterých se zúčastnil v letech 430, 424, 422, sloužil jako hoplit, což je spojeno s vyššími náklady na výzbroj a nejspíš

²¹ BLEICKEN, Jochen. *Athénská demokracie*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2002, s. 370.

²² FISCHER, Josef Ludvík. *Případ Sókratés*. 2. vyd. Praha: Lidové noviny, 1994, s.23.

²³ FISCHER, J. L. *Případ Sókratés*. s. 7.

²⁴ GRAESER, Andreas. *Řecká filosofie klasického období: sofisté, Sókratés a sokratikové, Platón a Aristotelés*. Vyd. 1. Praha: Oikoymenh, 2000, s. 111.

²⁵ PATOČKA, J. *Sókratés: přednášky z antické filosofie*. s. 64.

²⁶ NOVOTNÝ, F. *O Platónovi. díl 1., Život*. s. 48.

i sluhu k výpomoci.²⁷ O majetek však přišel, neboť poskytl půjčku příteli, který mu však již peníze nevrátil.²⁸ Dále je tedy Sókratés líčen jako nuzák, který žil v bídě. On to však nesl velmi dobře a klidně a stal se vzorem člověka bez potřeb.²⁹ „Chodil v jediném špatném rouchu, jakési komži bez svrchního chitónu, a to stejném v zimě v létě, bez pokrytí hlavy a bos; podle anekdoty zůstal v tomto oděvu i na smrtelné posteli, když Apollodóros mu nabízel vzácné roucho úmrtní – odmítl prý slovy: Mé vlastní roucho mi má být dobré k tomu, abych v něm žil, ale ne k tomu, abych v něm umřel?“³⁰ To svědčí o jeho velmi skromném způsobu života. Při válečných výpravách byl velmi odolný vůči chladu i hladu a osvědčil se i jako bojovník, při peloponéské válce se zúčastnil i největší pozemní bitvy u Délia v roce 424 př. n. l.³¹ Za svoji aktivní službu v Peloponéské válce dostal ocenění za svou odvahu a odolnost.³² Vojenské výpravy byl jediný důvod, kdy Sókratés vycestoval z Athén. Sókratés byl považován za vzor mudrce, který ve své zdatnosti spojuje všechny cnosti, hlavně mužnost a odtud vojenské motivy.³³

2.1.2.3 Manželství

Po roce 420 se Sókratés oženil. V padesáti letech si vzal Xanthippé a měl s ní syna Lamprokla.³⁴ Při Sokratově soudu bylo Lamproklovi 18 – 20 let. Podle jmen se soudí, že Xanthippé byla z dobré rodiny.³⁵ Objevují se i domněnky, že motivem sňatku byla příbuzenská povinnost vůči státu, kterému má občan poskytnout nové občany a obránce.³⁶ Sókratés měl však dvě ženy. Druhou ženou byla Myrtó a s tou měl dva syny Sofroniska a Menexena.³⁷ Rodina však v Sokratově životě nehrála hlavní roli. Sokratova žena Xantipa je v Symposiu líčena jako pravý vzor megery a Lamproklés ji nazval nesnesitelnou.³⁸

²⁷ PATOČKA, J. *Sókratés: přednášky z antické filosofie* s. 66.

²⁸ Tamt.

²⁹ Tamt.

³⁰ Tamt., s. 66,67.

³¹ Tamt., s. 67.

³² GUTHRIE, W.K.C. *Socrates (A History of Greek Philosophy, Vol. 3, Part 2)*. London: Cambridge at the University Press, 1969, s. 379.

³³ PATOČKA, J. *Sókratés: přednášky z antické filosofie* s. 67.

³⁴ Tamt., s. 71.

³⁵ Tamt.

³⁶ Tamt.

³⁷ Tamt.

³⁸ PATOČKA, J. *Sókratés: přednášky z antické filosofie* s. 73.

2.1.2.4 Hudba

Na Sokrata zapůsobilo Damónovo pojetí mravně-státního významu hudby, a tak se Sókratés věnoval hudbě, zejména pak hře na kitharu.³⁹ „Jest třeba se vyvarovat zavádění nového druhu hudby, jakožto nebezpečí pro obec, neboť, jak praví Damón a já mu věřím, nikdy se neotřese způsobem hudby, aniž jsou zasaženy samy základní zákony státu.“⁴⁰ Damón a Konnos se tedy stali Sokratovými učiteli.

2.1.2.5 Rozmluva

Dále se Sókratés vzdělával z divadla, zejména z tragédie, a ze sofistiky, jak bylo pro attického člověka 5. století příznačné.⁴¹ Sókratés nepatřil mezi sofisty, přestože mezi ně bývá někdy řazen. Odmítal jejich relativismus a věřil, že nalezne absolutní pravdu – nic jiného ho nezajímalo.⁴² Pokud mluvíme o vzdělávání, myslíme tím, že Sókratés vedl se sofisty dialogy o způsobu a smyslu jejich života, a tím Sokratovi pomáhali ve vlastní životní orientaci.⁴³ A to se také stalo Sokratovou hlavní činností – vedl rozhovory se spoluobčany (jak blíže uvidíme v Obraně Sokrata). Sókratés neměl své školy a žáky, nevedl placené přednášky jako sofisté, chodil prostě jen mezi lidmi po ulicích, po tržištích, do tělocvičen a všude s lidmi rozmlouval – rozmluva, nikoli přednáška byl způsob Sokratova sdělování.⁴⁴ Sókratés svými otázkami uváděl lidi do rozpaků, čímž je chtěl zbavit domnělé jistoty a nasměrovat je k hledání jistoty skutečné, ve které se spojuje poznání, mravnost i štěstí.⁴⁵ Chtěl, aby lidé rozumně mysleli a rozumově poznali sama sebe, což podle něj vedlo i dobrému jednání a byla to nejdůležitější činnost člověka, pravá služba boží.⁴⁶ To je také jeho pověstné *daimonion*, vnitřní hlas, který ho vedl a někdy odvracel od jednání, které měl právě na mysli; byl to nejspíš hlas rozumu, který Sókratés nazval démonským v zbožňující důvěře v jistotu

³⁹ PATOČKA, J. *Sókratés: přednášky z antické filosofie* s. 75.

⁴⁰ Tamt.

⁴¹ PATOČKA, J. *Sókratés: přednášky z antické filosofie* s. 76.

⁴² GRANT, Michael. *Klasické Řecko*. 1. vyd. v českém jazyce. Překlad Gerik Císař. Praha: BB art, 1999, s. 73.

⁴³ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 1., Život*. s. 79.

⁴⁴ Tamt., s. 48.

⁴⁵ Tamt., s. 49.

⁴⁶ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 1., Život*. s. 49.

jeho vedení.⁴⁷ „Sokratova síla byla v jeho víře v absolutno, k němuž má směřovat lidské poznání i jednání.“⁴⁸

Sókratés byl jeden z těch, které jejich pokora dělá povýšenými, neboť si uvědomoval svou nevědomost.⁴⁹ Vedle rozumu oplýval také láskou ke spoluobčanům, což ho vedlo k tomu, aby pečoval o jejich duše.⁵⁰

V roce 406 Sókratés prvně vystoupil jako veřejný funkcionář – byl prytan, tedy radní.⁵¹ Jednalo se o obhajobu vojevůdců, kteří byli obviněni ze zanedbání svých povinností a odsouzeni k smrti, proti zákonu en masse.⁵² Sókratés byl jako jediný proti odsouzení, byl však přehlasován a vojevůdcové tedy byli popraveni.⁵³

2.1.2.6 Soud a smrt

S novým režimem třiceti nastává stále více sporů a konfliktů. „A tak přišel nutně den, kdy nenávisť propukla; staromilec Anytos, pochybný básník Melétoš jako zástupce morálního rozhořčení a řečník Lykón podali na Sókrata žalobu: Sókratés je vinen, že nectí bohy státní a zavádí nová božstva, jakož i tím, že kazí mládež svým učením. Trest: smrt.“⁵⁴ Sókratés byl tedy usmrcen roku 399 př. n. l. ve věku sedmdesáti let, když mu dali vypít číši s jedem.

2.1.3 Platón

2.1.3.1 Narození, rodina

Platón se narodil roku 427, někdy mezi březnem a červencem, v Athénách či na Aigině.⁵⁵ Můžeme tak soudit z toho, že při smrti Sokrata, 399 př. n. l., bylo Platónovi 28 let. Jeho otcem byl Aristón (o jeho rodině nic nevíme), matka Periktioné pocházela ze starobylé athénské aristokracie, původem od Solóna.⁵⁶ Platónovo plné občanské

⁴⁷ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 1., Život.* s. 49.

⁴⁸ Tamt.

⁴⁹ Tamt.

⁵⁰ Tamt.

⁵¹ Tamt., s. 88.

⁵² Tamt., s. 88.

⁵³ Tamt.

⁵⁴ Tamt., s. 89.

⁵⁵ GRAESER, A. *Řecká filosofie klasického období.* s. 163.

⁵⁶ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 1., Život.* s. 19.

jméno bylo Platón, syn Aristonův, z demu Kollytu.⁵⁷ Objevila se i zpráva, že se Platón původně jmenoval po dědu Aristokles, jeho učitel tělocviku, Ariston z Argu, ho však prý přejmenoval na Platóna, což má souvislost s přídavným jménem *platys* „široký“, neboť byl Platón prý zavalité postavy.⁵⁸

Athény byly za Platónova mládí plně rozvinutá demokratická republika, ve které nebyly zastírány majetkové či rodové poměry a platilo starší hodnocení vznešenosti a starobylosti rodů.⁵⁹ A jedním z těchto významných rodů byl i ten Platónův. Jeho otec, Ariston, odvozoval svůj rod od Kodra, který, jak říká pověst, zachránil svou dobrovolnou hrdinskou smrtí svou vlast od dórských útočníků.⁶⁰ Athéňané tedy uctívali Kodra jako heroa a zřídili mu svatyni.⁶¹ Platónova matka, Periktione, měla mezi svými předky Dropida, blízkého příbuzného Solona, a velmi významní byli i její žijící příbuzní, její bratr Charmides a bratranec Kritias.⁶² Oba byli členy zatímni oligarchické vlády třiceti, tzv. vlády hrůzy.⁶³ Platón měl dva bratry, Adeimanta a Glaukona, a sestru Potonu. Po smrti Platónova otce se jeho matka znovu vdala za Pyrilampa a měla syna Antifonta.⁶⁴ Platónova matka se dožila velmi vysokého věku, neboť prý byla ještě na živu, když Platónovi bylo přes šedesát let.⁶⁵

Platónův příbuzný Kritias byl typ athénské aristokrata, který byl zámožný a vzdělaný, se silnou osobností a vedl protidemokratický převrat v Athénách a mimo jiné nectil náboženství.⁶⁶ Mladý Platón se nestal obdivovatelem polického násilnictví svých příbuzných, ani nesdílel kritické názory o náboženství, jehož zdrojem je údajně užitečná lež.⁶⁷

Platón náležel svým rodem k vyšší vrstvě athénské společnosti, a tak byl také v rodině vychováván.⁶⁸ Jako znak příslušnosti k vyšší třídě, nosil Platón jako chlapec zlatou náušnici, což se stalo základem jeho aristokratismu, který se později

⁵⁷ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 1., Život.* s. 16.

⁵⁸ Tamt.

⁵⁹ Tamt.

⁶⁰ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 1., Život.* s. 17.

⁶¹ Tamt.

⁶² Tamt.

⁶³ Tamt., s. 19.

⁶⁴ Tamt., s. 17.

⁶⁵ Tamt.

⁶⁶ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 1., Život.* s. 18.

⁶⁷ Tamt., s. 19.

⁶⁸ Tamt., s. 19.

mnohonásobně projevoval v jeho zásadních názorech.⁶⁹ Zde již můžeme vidět jeho první a základní politický názor – odpor vůči demokracii. Platónova rodina sice nevynikala bohatstvím, avšak nebyla ani tak chudá, aby se musela zabývat výdělečnou činností.⁷⁰ Odtud také pramení, že Platón pokládal tělesnou práci za něco nízkého, co znetvořuje těla a ubíjí duše, neboť je pravděpodobné, že ve své rodině viděl tělesně pracovat jen otroky.⁷¹ Zde se Platón neinspiroval Sokratem, ale přejal názory svého rodu, neboť Sókratés, jehož otec byl sochař a on sám se vyučil tímto řemeslem, smýšlel o fyzické práci jinak.⁷² Nicméně, Platón si tělesné práce pozorně všímal, aby se poučil o technické stránce velmi rozmanitých oborů.⁷³

2.1.3.2 Výchova a vzdělání

Také Platónova výchova a vzdělání byly určeny jeho ušlechtilým rodem – byly směřovány k vypěstování tělesné i duševní zdatnosti občana, který měl být nezávislý na výdělečné práci a měl působit v řízení života obce.⁷⁴ Platón byl vychováván stejným způsobem jako jiní chlapi a dostala se mu tedy základní výchova tělesná i mravní, kterou Řekové nazývali *trofé*, doslova „výživa“.⁷⁵ Platónovu tvorbu a obraznost poznamenaly i pohádky vyprávěné jeho chůvou.⁷⁶

Nezbytnou složkou výchovy byla víra v bohy a jejich uctívání.⁷⁷ V pozdější době poznal Platón mnoho lidských nedokonalostí, co se týče představ o bozích i způsobu náboženských uctívání; stal se „filosofem očišťovatelem lidového náboženství“, ale nikdy náboženství nerušil, přestože si vytvořil sám své jiné náboženství: tak silný byl vliv náboženské výchovy jeho mládí.⁷⁸

Přibližně od sedmi let nastala Platónovi školní výchova – literární, hudební i tělocvičná.⁷⁹ Nutno podotknout, že v Athénách té doby bylo všechno vyučování soukromé, veřejné školy neexistovaly.⁸⁰ Zákon se v té době nestaral o vzdělání dětí,

⁶⁹ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 1., Život.* s. 20.

⁷⁰ Tamt.

⁷¹ Tamt.

⁷² Tamt.

⁷³ Tamt.

⁷⁴ Tamt.

⁷⁵ Tamt.

⁷⁶ Tamt.

⁷⁷ Tamt., s. 21.

⁷⁸ Tamt.

⁷⁹ Tamt., s. 24.

⁸⁰ Tamt.

avšak rodiče, kteří neposkytli dítěti vzdělání, neměli záruku, že se o ně bude jejich dítě starat, až sami zestárnou.⁸¹ Děti z vyšších vrstev měly dokonce svého vlastního otroka, *paidagóga*, který je doprovázel do školy, hlídal či učil způsobům.⁸² Již při základním vzdělání se Platón setkává s velkými výtvory řeckého písemnictví, zejména pak s Homérovými básněmi, s lyrickými či dramatickými básníky.⁸³

Tělesná výchova, gymnastika, je další ze základních studií, jejíž sláva přetrvává dodnes.⁸⁴ Po vzoru Sparty zavedly gymnastiku také Athény; zde však byl při gymnastice brán zřetel na brannost obce zušlechtěn pudovou touhou, aby tělo cvičením nabývalo ladnosti a krásy, která by se připojovala ke zdatnosti duševní a tvořila s ní onu ušlechtilost, aristokratickou *kalokagathii*, jejíž ideál v Athénách zůstal nedotčen i za plného rozkvětu demokracie.⁸⁵ Tělocvičnám Athéňané říkali buď *palaistra*, nebo *gymnasion*.⁸⁶ První název byl od slova *palé*, což znamenalo zápolení, druhé má svůj původ ve slově *gymnos* „nahý“ a bylo to odvozeno od toho, že řečtí muži cvičili nazí.⁸⁷ V tělocvičnách se stále shromažďovala mužská mládež a ti, kteří k mládeži chtěli mluvit, ji tam také vyhledávali.⁸⁸ To také bylo důvodem, že se z palaistry a gymnasia stávaly posluchárny, kde přednášeli učitelé moudrosti či sofisté; již na konci V. století byla ke jménu *gymnasion* připojena představa obecně vzdělávacího ústavu, v jaký se *gymnasion* plně vyvinulo v době hellenistické a jaký je nebo má být i *gymnasium* dnešní.⁸⁹ Jako stálý návštěvník zde hovořil i Sókratés. Dle zprávy u Diogena Laertia se Platón vycvičil na atleta a vystoupil jako borec v zápolení o slavnostních hrách na Isthmu.⁹⁰ Později se však od atletiky odvrátil, neboť je důležitější hodnota jiných výkonů lidské zdatnosti, a to když vítězí nad smyslností a prospívá v usilování o dobro.⁹¹ Odborné znalosti z oboru sportu, které Platón v mládí získal, mu však zůstaly.⁹² To můžeme názorně vidět např. v *Zákonech*, či v *Ústavě*, kde používá sportovní

⁸¹NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 1., Život.* s. 25.

⁸²Tamt.

⁸³Tamt., s. 26.

⁸⁴NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 1., Život.* s. 32.

⁸⁵Tamt.

⁸⁶Tamt.

⁸⁷Tamt., s. 33.

⁸⁸Tamt., s. 34.

⁸⁹Tamt.

⁹⁰Tamt., s. 35.

⁹¹Tamt.

⁹²Tamt.

termíny. V Ústavě je představen tyran, jak po svržení mnoha jiných sám pevně „stojí na návozkou obce“.⁹³

Vedle gymnastické výchovy řecké mládeže byla výchova *musická*, i když se jí nedávalo tolik zájmu, péče a času jako gymnastice.⁹⁴ Za musické umění, tedy umění Mus, bylo ve starodávném Řecku pokládáno básnictví, hudba a tanec.⁹⁵ Všechna tři musická umění se slučovala ve sborové skladby, které oslavovaly za zvláštních příležitostí bohy či lidi a v dramatu byly jako jeho základní složka.⁹⁶ Ve srovnání s dnešní hudbou byla řecká hudba prostá, jednohlasná.⁹⁷ Tanec byl zase vesměs složkou náboženského kultu. Společným prvkem všech tří musických umění je rytmus, estetická, psychologická i ethická hodnota.⁹⁸ Jako zvláštní hudební hodnota se zde vedle rytmu objevuje harmonie.⁹⁹ V Ústavě Platón říká, že člověk se má sjednotit a sladit, jako se sjednocují tři tóny hudební stupnice; *harmonia* a *symfónia* jsou v Ústavě výrazy pro shodu různých jednotlivců v obci, pro onen druh dobrosti, který se u člověka i obce jmenuje *sófosyné*, rozumnost, střídmost, uměřenost...¹⁰⁰ Co se hudby týče, Platón se Sokratem sdílel stejný názor.

Podle zpráv se Platón věnoval také malířství, sice nevíme, nakolik je to pravdivé, neboť by se tím zcela lišil od svých vrstevníků – malování nenáleželo mezi pravidelné učební předměty, nicméně Platónovy dialogy ukazují, že Platón znalosti ohledně malířství měl a to více než základní.¹⁰¹ V Ústavě Sókratés říká, že by obec nikdy nedospěla štěstí, kdyby její plán nenamalovali malíři užívající „božského vzoru“.¹⁰²

Jediné vědecké studium matematiky, jež vzniklo a rodilo se nezávisle na básnictví, bylo již tehdy samostatnou odbornou vědeckou činností, *mathéma*.¹⁰³ Také Platón se ve zralém věku zabýval studiem matematiky; číslo se mu stalo filosofickým

⁹³ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 1., Život.* s. 35.

⁹⁴ Tamt., s. 37.

⁹⁵ Tamt.

⁹⁶ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 1., Život.* s. 37.

⁹⁷ Tamt.

⁹⁸ Tamt.

⁹⁹ Tamt., s. 38.

¹⁰⁰ Tamt., s. 39.

¹⁰¹ Tamt., s. 40.

¹⁰² Tamt.

¹⁰³ Tamt., s. 42.

problémem a theoretická nauka o číslech, *arithmetiké* spolu s praktickým počtářstvím, zvaným *logistiké*, je v jeho dialozích velmi častým příkladem vědy.¹⁰⁴

Platónovi se protivilo užívat hrubého násilí, a však vojenství pokládal stejně jako každý Řek své doby za nutnou a přirozenou složku občanského zřízení, a proto věnuje velkou pozornost výchově a výcviku budoucích vojáků ve svých návrzích dokonalé ústavy.¹⁰⁵

2.1.3.3 Sofisté

V Athénách za doby Perikla se zrodilo hnutí sofistů. Jménem *sofistai* se označovali za doby Sokrata a Platóna ti, kdo se jakoby odbornicky a přímo z povolání zabývali tvořením obecného vzdělání.¹⁰⁶ Protagorský relativismus značně povyšoval jednotlivce a ukazoval mu netušené možnosti v uplatňování vlastní osobnosti, což vedlo k tomu, že athénské demokratické zřízení přímo vybízelo lidi toužící po moci k zápasu o vůdčí místa ve veřejném životě.¹⁰⁷ Sofisté tedy podněcovali touhy po vyniknutí jednotlivce a učili pěstovat a rozvíjet všechny tělesné a duševní schopnosti ty, kteří se jim k těmto účelům svěřili.¹⁰⁸ Sofisté byli svým žákům učiteli obecného vzdělání, věcného i formálního; zavedli způsob vyučování přednáškami a za vyučování brali plat.¹⁰⁹

2.1.3.4 Vliv Sokrata

Individualismus sofistického původu byl v době Platónova vyrůstání módním myšlením vzdělaných vrstev.¹¹⁰ Bylo to cítit všude ve veřejném životě, v politice i ve verších básníků.¹¹¹ Platón se jistě také setkal s nejslavnějšími učiteli moudrosti a všechny tyto přímé i nepřímé styky s takovými sofisty měly nepochybný vliv na Platónův duševní vývoj; ale Platónovi se naskytl významnější setkání s jedinečným

¹⁰⁴ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 1., Život.* s. 42.

¹⁰⁵ Tamt., s. 61.

¹⁰⁶ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 1., Život.* s. 43.

¹⁰⁷ Tamt.

¹⁰⁸ Tamt., s. 44.

¹⁰⁹ Tamt.

¹¹⁰ Tamt., s. 44.

¹¹¹ Tamt.

učitelem, které bylo důležité nejen pro celý jeho život, ale i pro celé dějiny lidského myšlení – setkání se Sokratem.¹¹²

Sókratés vedl nejen Platónovo mládí, ale vlastně celý jeho život. Podle některých zpráv poznal Platón Sokrata ve svých dvaceti letech, ale je skoro jisté, že Platón znal Sokrata již od svého dětství, neboť ho znaly celé Athény.¹¹³ Platón ve svých dílech líčí Sokratovy *diatriby*, což je název pro Sokratovy schůzky a hovory s chlapci v tělocvičnách.¹¹⁴ Už jen na tom, kolik svých děl zasvětil Platón Sokratovi, můžeme vidět, nakolik byl Platón Sokratem okouzlen. Toto okouzlení trvalo po celý Platónův život; ještě v dopise, který napsal ve svém stáří, vzpomíná na Sokrata, „svého staršího přítele“, s věrnou oddaností; tvůrčím uměním svých dialogů vyjádřil splynutí své duše s duší Sokratovou.¹¹⁵ Sókratés mimo jiné ovlivnil to, že se Platón nespokojil s učením sofistů a nepřipojil se ani ke Kritiovi a naopak v něm probudil silnou víru v možnost pravdy a jejího poznání.¹¹⁶ Podle svých předpokladů a nadání se měl stát Platón básníkem a společnost ho viděla jako politika.¹¹⁷ Sókratés ho však uvedl na jinou cestu, cestu filosofického poznání.¹¹⁸ Neznamená to snad, že by se Platón nestal básníkem a politikem, stal, ale v jiném smyslu, než se od něj očekávalo, a možná než i očekával on sám.¹¹⁹ Sókratés vštípil Platónovi významné poznání, že pravé politické umění se řídí zásadami mravnosti, kdežto běžná politická praxe mravnosti spíše odporuje.¹²⁰ Správný politik má vědět, co je spravedlivé a nespravedlivé, krásné a ošklivé, prospěšné a neprospěšné, dobré a zlé, což se však v Athénách nedělo, a tak Platón přilnul celou svou duší k Sokratovi a nikdy se po vzoru Kritia nestal činným athénským politikem.¹²¹ Sókratés v Platónovi vypěstoval lásku ke kritickému hodnocení projevů lidské duše v životě soukromém i veřejném, a tím pro Platóna pozbylo smysl uplatňovat se v řízení obecních věcí.¹²²

¹¹² NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 1., Život.* s. 45.

¹¹³ Tamt., s. 50.

¹¹⁴ Tamt.

¹¹⁵ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 1., Život.* s. 53.

¹¹⁶ Tamt.

¹¹⁷ Tamt.

¹¹⁸ Tamt.

¹¹⁹ Tamt.

¹²⁰ Tamt., s. 56.

¹²¹ Tamt., s. 63.

¹²² Tamt., s. 67.

Sokratova smrt byla pro Platóna velká rána, ale zároveň výzva k boji proti nespravedlnosti, k boji za skutečné dobro a pravdu; Platón přišel o vůdce, ale získal samostatnost – čímž také skončilo jeho mládí.¹²³

Vláda oligarchické třicítky, obnovení demokracie a Sokratova smrt, to všechno byly faktory, které mladého Platóna odvracely od politiky Athén.¹²⁴

2.1.3.5 Po Sokratově smrti

Po Sokratově smrti Platón odešel spolu s jinými přáteli Sokrata do Megar k Eukleidovi.¹²⁵ Další cesta Platónova byla do Kyreny a pak do Egypta. Významné však byly cesty do Syrakus, celkem byly tři, a to v letech 387, 367 a 361.

2.1.3.6 Akademie

Po návratu z první cesty na řecký Západ zůstal Platón na dvacet let v Athénách.¹²⁶ Byl tedy přítomen u vzestupu přemožených Athén, které se ze svého úpadku vznesly hospodářsky i vojensky a zase se staly významným politickým činitelem Řecka.¹²⁷ To však Platóna neoslnilo a nezapojil se do politického života.¹²⁸ Toto období jsou léta jeho nejušilovnější a nejzdatnější tvůrčí práce filosofické i umělecké.¹²⁹ A právě v tomto zralém dvacetiletí svého života založil svoji Akademii. Stalo se tak nejspíš hned po návratu ze Syrakus, roku 386, neboť potřeboval ničím nerušené místo pro svou práci, čímž se lišil od Sokrata, jemuž se takovým místem staly ulice Athén.¹³⁰ Platónova Akademie se stala významným činitelem ve vývoji evropské vzdělanosti a její jméno žije dodnes.¹³¹ A však je potřeba podotknout, že Platónova Akademie nebyla škola v našem slova smyslu, kde je kolem učitele shromážděna společnost mladých žáků, kteří jsou přibližně stejně staří, ale byla spíše podobná našim společenským a literárním klubům.¹³² Nebyla zde hotová nauka, ale společné hledání poznatků, přičemž logos, řád vědeckého myšlení, spojoval snahy těchto společníků a

¹²³ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 1., Život.* s. 68.

¹²⁴ Tamt., s. 63.

¹²⁵ Tamt., s. 69.

¹²⁶ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 1., Život.* s. 94.

¹²⁷ Tamt., s. 95.

¹²⁸ Tamt.

¹²⁹ Tamt.

¹³⁰ Tamt., s. 98.

¹³¹ Tamt.

¹³² Tamt., s. 101.

Eros byl jeho pomocníkem.¹³³ Proto také láska k moudrosti byla hlavní podmínkou přijetí do Akademie.¹³⁴ Platón v Akademii strávil tolik času, že mu nahradila rodinu, o čemž svědčí i to, že v Ústavě obětuje rodinu ve prospěch blaha vymyšlené obce; až v pokročilém věku nalézá v Zákonech, kde má na mysli věci skutečných lidí, uznání o mravních hodnotách rodinného svazku.¹³⁵

V Akademii se pěstovala filosofie v nejširším antickém smyslu, a i vědecké obory, zvláště matematické, zkoumáním přírody se však Platón nezabýval.¹³⁶

Platón nebyl pouhý teoretik a snažil se uplatňovat to, co pokládá za dobré, i přesto, že ta snaha nebyla přímo „vůle k moci“ (ta byla v nové době domněle objevena jako hlavní hybná síla jeho osobnosti).¹³⁷ Můžeme usuzovat, že již před první cestou na Sicílii v Platónovi uzrál ideál politické reformy, který byl založený na spojení filosofie s vládní mocí, přičemž toto spojení bylo pokládáno za jediný prostředek spásy zbědované společnosti.¹³⁸ Tyto reformy nebyly teoretické, neboť sám Platón chtěl být a byl činným politikem, sice ne v rodných Athénách, ale v Syrakusách.¹³⁹ Politické a vojenské dění se zde sice nezdařilo (Diova výprava proti Dionysiu II. R. 357), a však je to žádoucí důkaz, že Platón nepůsobil jen teoreticky, ale pokoušel se uvést své myšlenky o politice ve praxi.¹⁴⁰ S Platónovou politikou byla spojována i Akademie, mezi jejímiž členy byli činní politici, a je velmi pravděpodobné, že Akademie měla vůbec nebo v některém svém období účel čistě politický.¹⁴¹ Platónova politika byla světová a věčná, před její velikostí zaniká místní a časový nezdár, a kladnou vůli, která se zde projevuje, je třeba uznat jako podstatnou složku Platónova života.¹⁴²

2.1.3.7 Stáří a smrt

Platón zemřel r. 347 po osmdesátém roce svého života a pohřben byl v Akademii, kde filosofováním strávil největší část svého života.¹⁴³

¹³³ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 1., Život.* s. 101

¹³⁴ Tamt., s. 102.

¹³⁵ Tamt., s. 103.

¹³⁶ Tamt.

¹³⁷ Tamt., s. 108.

¹³⁸ Tamt.

¹³⁹ Tamt.

¹⁴⁰ Tamt.

¹⁴¹ Tamt., s. 109.

¹⁴² Tamt., s. 143.

¹⁴³ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 1., Život.* s. 164-165.

2.2 Obrana Sókrata

Platón zasvětil Sókratovy téměř celou svoji literární činnost; své pojetí Sókratova procesu a následného odsouzení líčí v díle *Obrana Sókrata*.¹⁴⁴ Samotné popravy už se Platón neúčastnil, a proto není líčena ani v *Obraně*, která končí Sókratovým odchodem k vykonání rozsudku. *Obrana*, v řeckém originále *Apologia Sókratús*, není, na rozdíl od jiných Platónových děl, dialogem, ale je to idealizovaná a převážně smyšlená verze Sókratovy obhajoby před soudem.¹⁴⁵ Celá *Obrana* je psána v první osobě a je to přímá řeč Sokrata. Tím se stáváme diváky jeho procesu a Sókratés promlouvá přímo k nám. *Obrana* se skládá ze tří částí: první je obhajoba proti tvrzení žalobců, druhá se zabývá Sokratovým trestem, když byl uznán vinným a třetí řeč už je nad vynesemím rozsudku smrti.¹⁴⁶

Sókratés v celé své řeči mluví k „občanům athénským“ (v originálu „mužové athénští“), tím je myšleno oddělení soudního výboru athénských občanů, kteří soudí jeho případ.¹⁴⁷ *Heliaia*, výbor pro lidové soudy v Athénách, se skládal ze 6000 vylosovaných a přísahou zavázaných občanů, z nichž 1000 bylo náhradníků, a byl rozdělen na 10 oddělení – *dikasterií*.¹⁴⁸

2.2.1 Řeč první

Hned v úvodu první řeči Sókratés promlouvá k občanům athénským, stejně tak jako v celé své řeči, a táže se jich, jaký dojem na ně udělali Sokratovi žalobci. On sám je z toho otřesen, neboť nemluvili pravdu. Sókratés však slibuje, že bude mluvit jen pravdu bez vykrášlených a vyzdobených slov v nepřipravené řeči a bude mluvit svým obvyklým prostým způsobem, zato pravdivým. To měla být ironická narážka na rétorickou účinnost Sokratových žalobců.¹⁴⁹ Sókratés proto prosí, aby občané

¹⁴⁴ PATOČKA, Jan. *Platón: přednášky z antické filozofie*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, s. 32.

¹⁴⁵ GRANT, M. *Klasické Řecko*. s. 233.

¹⁴⁶ NOVOTNÝ, František. *O Platonovi. díl 2., Dílo*. 1. vyd. Praha: Jan Laichter, 1948, s. 96

¹⁴⁷ Tamt.

¹⁴⁸ Tamt.

¹⁴⁹ Tamt.

nepřihlíželi ke způsobu jeho mluvení, ale k obsahu řeči, neboť soudcova povinnost je rozpoznat pravdu a spravedlnost, řečníkova zase pravdu mluvit.¹⁵⁰

Sókratés, který ve svých sedmdesáti letech stojí před soudem poprvé, se v první řeči hájí proti prvním nepravdivým žalobám, které se staly kořeny žaloby na Sókrata (Milétoš žaluje Sókrata před soudem). Tito nejstarší žalobci totiž chodili již mnoho let a nepravdivě říkali, „že jest jakýsi Sókratés, mudrc, který hloubá o zjevech nebeských a který má prozkoumáno všechno pod zemí a který slabší důvody činí silnějšími“.¹⁵¹ Dle Sokrata jsou tito žalobci nebezpeční, neboť se z těchto obvinění mohou posluchači domnívat, že Sókratés nevěří ani v bohy.¹⁵² Dále Sókratés poukazuje na to, že tito žalobci chodili dlouho mezi lidmi a bylo jich tolik, že je nelze ani jmenovat, pokud není některý z nich náhodou skladatelem komedií, čímž naráží na Aristofana a jeho komedii *Oblaka*, později už ho přímo jmenuje. Pro Sokrata je tedy velmi těžké se hájit, neboť není konkrétní žalobce (mluvíme-li o dřívějších, prvních žalobách) a nikdo tedy na jeho argumenty neodpovídá. Sókratés promlouvá k athénským občanům, kteří slyšeli jeho rozmluvy a tedy i oni sami museli vědět, že o věcech, ze kterých byl žalován, nikdy nerozmlouval. Další část obžaloby je vzdělávání pro peníze, což na rozdíl od sofistů, bylo Sókratovi i Platónovi cizí a přičilo se jim to. Sókratés zde jmenuje nejznámější sofisty své doby – Gorgias z Leontin, Prodikos z Keu, Hippias z Élidy nebo Euénoš z Paru (Euénoš působil u významného a bohatého athénské občana Kallia), jako příklad vzdělatelů lidí.

Nabízí se tedy otázka, co Sókratés tedy dělal a odkud pramení pomluvy o něm. Sókratés vypovídá, že tyto pomluvy pramení od jeho moudrosti, pravé lidské moudrosti, kterou oplýval. A jako svědka své moudrosti zde uvádí boha v Delfách, neboť Sókratův přítel Chairefónt (o němž se říkalo prudký, divoký) se vydal do Delf a odvážil se dát bohu otázku, jeli někdo moudřejší než Sókratés a Pythia mu odpověděla, že nikdo není moudřejší.¹⁵³ Tímto tvrzením byl Sókratés znepokojen, protože se necítil být nejmoudřejší, zároveň však bůh nemůže mluvit nepravdu. Láska k pravdě však v Sókratovi zvítězila a on se vydal hledat moudřejšího člověka než je on sám, čímž by usvědčil věštírnu z nepravdy.

¹⁵⁰ PLATÓN. *Obrana Sókratova*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2003, s. 18 a.

¹⁵¹ PLATÓN. *Obrana Sókratova*. s. 18 b.

¹⁵² Tamt.

¹⁵³ Tamt., s. 21 a.

Jako první šel Sókratés za jedním z politiků (nejmenuje ho zde), o němž se domníval, že je moudrý. Po rozmluvě s ním zjistil, že tento muž se zdá moudrý, ale především se tak zdá sám sobě, ale moudrý není.¹⁵⁴ A oproti němu je tedy Sókratés moudřejší, neboť ani jeden neví nic dokonalého, ale Sókratés si to na rozdíl od něj uvědomuje, a tím se stává moudřejší. Takovým závěrem si ho však Sókratés znepřátelil. Takto vystřídal několik politiků, přičemž si stále dělal nepřátele, a nabyl dojmu, že lidé nejvíce proslulí mají téměř největší nedostatky, tudíž lidé zdánlivě horší musejí být v moudrosti zdatnější.¹⁵⁵ Dále navštívil básníky a rozmlouval o jejich básních, přičemž zjistil, že téměř všichni věděli o jejich básních více, než sami autoři, z čehož plyne, že básníci svá díla netvoří moudrostí, nýbrž přirozeným nadáním. A však i sami básníci se domnívali, že jsou nejmoudřejší ve všech věcech, to však nebyli.¹⁵⁶ Nakonec šel Sókratés i k řemeslníkům, a však ti si stejně jako politici či básníci neprávem mysleli, že jsou ve všech věcech nejmoudřejší, a tedy i nad řemeslníky byl Sókratés moudřejší.

Sókratés si tímto hledáním moudřejšího než je on sám vypěstoval mnoho nepřátel a dostal přezdívku „moudrý“ v hanlivém slova smyslu. Došel při tom však k závěru, že moudrý je pouze bůh a výrokem věštby bůh myslí, že lidská moudrost má malou až žádnou cenu a Sókrata uvádí pouze jako příklad. „Ten z vás, lidé, je nejmoudřejší, kdo jako Sókratés poznal, že jeho moudrost nemá opravdu žádné ceny.“¹⁵⁷ Tímto svým konáním Sókratés vlastně sloužil bohu a dělal to celý svůj život, a proto tedy nemohl dělat nic jiného ani ve věcech obecních ani v osobních a žil v chudobě.¹⁵⁸

Sókrata při jeho hledání moudřejšího doprovázejí mladí lidé, synové nejbohatších, kteří nemají nic na práci, a rádi poslouchají, jak jsou lidé zkoušeni a po vzoru Sókrata i oni zkouší jiné lidi, kteří se domnívají, že něco vědí, ale ve skutečnosti nevědí skoro nic.¹⁵⁹ Ti, co jsou zkoušeni se však nezlobí sami na sebe, nýbrž na Sókrata, že kazí mládež. Pokud se však někdo zeptá, čemu Sókratés učí mládež, když ji kazí,

¹⁵⁴ PLATÓN. *Obrana Sókratova*. s. 21. c

¹⁵⁵ Tamt., s. 21.

¹⁵⁶ Tamt., s. 22.

¹⁵⁷ Tamt., s. 23.

¹⁵⁸ Tamt.

¹⁵⁹ Tamt.

nedokáží odpovědět. To mělo za následek obvinění tří žalobců: Melétos vystoupil za básníky, Anytos za řemeslníky a politiky, Lykón za řečníky.¹⁶⁰

Nyní tedy Sókratés přistupuje ke druhé žalobě, kterou vynesl Melétos a pozdější žalobci: „Sókratés je vinen tím, že kazí mládež a že nevěří v bohy, v které věří obec, nýbrž v jiná nová daimonia.“¹⁶¹ Sókratés zkoumá každou jednotlivou část žaloby a začíná tím, že kazí mládež. Táže se přímo Meléta a vede s ním dialog. Nejprve se Sókratés Meléta ptá, kdo tedy vychovává mládež dobře, když Sókratés ji kazí. Melétos rozpravováním dochází k závěru, že všichni Athéňané vychovávají mládež dobře, krom Sókrata. Sókratés mu však ukazuje, že toto tvrzení je nesmyslné a pokud přece jen Sókratés kazí mládež, dělá to neúmyslně a zaslouží si tedy poučení a ne proces před soudem. Dále tímto dialogem Sókratés dokazuje, že se Melétos o takové věci nikdy nestaral. Dále se Sókratés táže, čím kazí mládež. Zda tím, že je učí nevěřit v bohy, v které věří obec, nýbrž v jiná nová daimonia.¹⁶² Melétos mu dá za pravdu a Sókratés je ještě konkrétnější a táže se ho, zda si myslí, že nevěří v bohy vůbec a nebo jen v jiné bohy, než ve které věří obec. Zde Melétos svoji žalobu ještě zpřísňuje a tvrdí, že Sókratés nevěří v bohy vůbec. Tu se Sókratés domnívá, že Melétos podal žalobu z jakési zpučnosti a nevázanosti a mladické bujnosti, z žertu.¹⁶³ Neboť není možné, aby Sókratés věřil v démonská díla, ale v daimony nevěřil, což mu sám Melétos potvrdí, a za daimóny jsou pokládáni bohové nebo synové bohů. A pokud věří v syny bohů, i jedná-li se o levobočky, musí nutně věřit i bohy samotné. Sókratés tedy dospěl k závěru, že není možné, aby týž člověk uznával daimonické a božské věci, a přitom zase nevěřil v daimony ani v bohy ani héróny.¹⁶⁴ Sókratés tedy není vinen podle Melétovy žaloby, nýbrž za obvinění mohou čtená nepřátelství u mnoha lidí, která za dobu jeho působení vznikla. A za odsouzení tedy budou moct špatná pověst a nenávisť mnoha lidí. „Tyto věci zahubily již mnoho jiných dobrých mužů a myslím, že ještě zahubí; neboť není třeba se obávat, že se u mne zastaví.“¹⁶⁵

Sókratés je tázán, proč si tedy vybral takové zaměstnání, pro které mu nyní hrozí smrt. Odpovídá, že člověk by měl při svém jednání hledět na to, zda jedná spravedlivě a ne zda mu hrozí nebezpečí a smrt. Člověk by se měl bát hanby, že nesetřval na místě,

¹⁶⁰ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 2., Dílo.* s. 98.

¹⁶¹ PLATÓN. *Obrana Sókratova.* s. 24.

¹⁶² PLATÓN. *Obrana Sókratova.* s. 26.

¹⁶³ Tamt.

¹⁶⁴ Tamt., s. 27.

¹⁶⁵ Tamt., s. 28.

keré si vybral, nebo mu jej vybral vládce, a ne smrti. Zde Sókratés vzpomíná na svoji vojenskou službu, při které také podstupoval riziko smrti a přece zůstal na místě, které mu bylo určeno. Tím spíš musel Sókratés plnit místo, které mu určila věštba a tedy bůh, že má věnovat svůj život filosofii a zkoumání sebe sama i ostatních.¹⁶⁶ Neboť neplnil by toto místo, obávaje se smrti, tím spíš by měl být souzen za bezbožnost.

Sókratés dále uvažuje o smrti. Domnívá se totiž, že „...báti se smrti, občané, není nic jiného než domnění moudrosti bez moudrosti skutečné; je to totiž domnělé vědění o věcech, kterých člověk neví.“ Protože nikdo neví, zda je smrt dobrá nebo zlá, a tudíž by se člověk měl bát se věcí, o kterých ví, že jsou špatné, než těch, o kterých nic neví a třeba jsou právě největším dobrem. A pokud by byl Sókratés zproštěn viny pod podmínkou, že se vzdá svého zkoumání a filosofie, odmítl by tuto nabídku, neboť je to úkol od boha a on spíše bude poslouchat boha, nežli lidi a ve svém jednání setrvá, i pod hrozbou smrti.

Dále Sókratés říká, že když se zde ospravedlňuje, nedělá to pro svůj prospěch, ale pro prospěch lidí. Neboť Sókratés se považuje za dar lidem od boha, kterého by se lidé jeho usmrčením vzdali, a těžko by našli někoho takového našli, kdo „...by z božího příkazu na obci takžka seděl...jako na koni...“¹⁶⁷ Že je Sókratés poslán od boha dokazuje tím, že nikdo jiný, kdo by se mu způsobem života podobal, v Athénách není, neboť na úkor osobního života sloužil obci a žil v chudobě, což je důkaz o pravdě jeho řeči, na rozdíl od žalobců, kteří žádného svědka o Sókratově vině nemají.

Sókratés se neangažoval ani v politické sféře, neboť ho od toho zrazoval jeho vnitřní hlas – daimonion, ve který však Melétos nevěří. Dle Sókrata je dobře, že se v politice neangažoval, neboť by byl už dávno mrtví.¹⁶⁸ „...kdo vskutku bojuje za právo a chce být jen na krátký čas zůstatí bez pohromy, nezbytně musí žít v soukromí, a ne být člověkem veřejně činným.“¹⁶⁹ Jako důkaz zde Sókratés uvádí své vlastní zkušenosti z doby, kdy byl členem rady a jako jediný z prytanů se postavil na odpor při odsouzení deseti vojevůdců a později se vzepřel nespravedlivému rozkazu oligarchické vlády. Říká, že i pod hrozbou trestu, vězení či smrti, nejednal nespravedlivě, bezbožně a proti právu. Sókratés končí svou obhajobu, a tím i první řeč, tvrzením, že nikdy nebyl

¹⁶⁶ PLATÓN. *Obrana Sókratova*. s. 29.

¹⁶⁷ PLATÓN. *Obrana Sókratova*. s. 30.

¹⁶⁸ Tamt., s. 32.

¹⁶⁹ Tamt.

nikomu učitelem, ale nikomu neodpíral, aby ho poslouchal, když rozmlouval s lidmi.¹⁷⁰ Sókratés dával stejné šance mladým, starým, bohatým, chudým, chtěli-li ho poslouchat a rozmlouvat s ním. Důkazem, že Sókratés nezkazil nikoho ze svých posluchačů je to, že jich je spousta přítomno u soudu, a nikdo z nich, ani jejich příbuzní, proti Sókratovi nevystoupili a naopak jsou ochotni mu pomáhat.¹⁷¹ Jmenuje zde například Kritóna, svého vrstevníka ze stejného dému, Adeimantos, jeho bratra Platóna a další.

Na závěr Sókratés ještě říká, že nebude prosit o milost a nepřivede své syny, aby obměkčil soudce, neboť to pokládá za hanbu nejen svoji, ale i celé obce, činí-li tak někdo, kdo je v obci význačný, neboť zůstává, „že se Sókratés něčím liší od obyčejných lidí.“¹⁷² Prosby a přemlouvání shledává Sókratés nespravedlivé a hříšné, neboť se má poučovat a přesvědčovat a na základě toho soudit podle zákonů, nikoli z milosti a osobního zdání a přízně.¹⁷³

2.2.2 Řeč druhá

Po první řeči se předpokládá (podle Platónovy fikce) jednání soudu, hlasování o vině, uznání Sókrata vinným, návrh žalobce Meléta trest smrti; Sókratés měl nyní právo a povinnost, podle athénskému zvyku, podat vlastní mírnější návrh svého trestu a druhým hlasováním soudu by byl přijat jeden z návrhů.¹⁷⁴ Tím se zabývá Sókratova druhá řeč.

V úvodu druhé řeči se Sókratés nepodivuje nad tím, že byl odsouzen, neboť s tím počítal, ale nad malým rozdílem podílu hlasů, chybělo totiž 30 hlasů k tomu, aby byl osvobozen a podle zákona by ještě Melétos musel zaplatit pokutu tisíc drachem. Trest si Sókratés určuje spravedlivě podle jeho zásluh. Celý život zasvětil výchovné činnosti, zanedbáváje svůj soukromý i profesní život. Za tyto zásluhy si tedy, jakožto muž chudý, dobrodince obce, který potřebuje volný čas pro rozmlouvání a filosofování, volí stravování v prytaneiu. Prytaneiu byla obecní budova, ve které se hostili mužové zasloužilí o obec a vyslanci cizích států.¹⁷⁵ Sókratés si tento trest nenavrhuje

¹⁷⁰ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 2., Dílo.* s. 99.

¹⁷¹ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 2., Dílo.* s. 99.

¹⁷² PLATÓN. *Obrana Sókratova.* s. 35.

¹⁷³ Tamt.

¹⁷⁴ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 2., Dílo.* s. 100.

¹⁷⁵ Tamt.

z domýšlivosti, jak se zdá, ale proto, že za celý život k nikomu nebyl nespravedlivý a nebude tedy nespravedlivý ani nyní sám k sobě. Odmítá si navrhnout trest vězení, či vyhnanství, neboť o těchto trestech ví, že jsou zlé, kdežto o navrhovaném trestu Melétem, trestu smrti, neví, zda je zlý či nikoli. A pokud si zvolí vyhnanství, bude vyháněn odevšad, protože nesnesli-li jeho řeči spoluobčané, tím spíš je nesnesou cizí lidé a žít v tichu a pokoji by znamenalo neuposlechnout boha. Ještě snad by si mohl navrhnout peněžitý trest, avšak je chudý a neměl by na jeho zaplacení. Navrhuje si tedy tolik, kolik může zaplatit – asi minu stříbra, taková pokuta je však ve srovnání s jinými velmi malá. Sókratovi přátelé, Platón, Kritón, Kritobúlos a Apollodóros, kteří jsou u soudu přítomni, navrhují, že pokutu za Sókrata uhradí, ať si navrhne trest třiceti min. Sókratés si tedy navrhuje peněžitý trest třicet min. Tím druhá řeč končí a nastává poslední soudní jednání. Novým hlasováním byl Sókratés odsouzen k smrti.

2.2.3 Řeč třetí

Sókratés svoji poslední řeč pronáší k těm, kteří hlasovali pro jeho odsouzení. Obec bude podle něj haněna zlou pověstí, z usmrcení moudrého Sókrata, který je v pokročilém věku a smrt by zanedlouho přišla sama. Dle Sókrata je odsouzen pro nedostatek nestoudnosti a ochoty mluvit to, co soudci chtěli slyšet.¹⁷⁶ Nelituje však toho, že se nehájil podlézavými způsoby, na které jsou soudcové zvyklí, protože takové jednání považuje za nedůstojné. I zde, stejně jako ve válce, nebojí se Sókratés smrti a stanul ve svém jednání. Rozsudek přijímá a myslí, že je to tak v pořádku.¹⁷⁷ Domnívá se totiž, že uniknout smrti za každou cenu není tak těžké, kdežto uniknout špatnosti je těžší; Sókrata dostihla smrt, jeho žalobce dostihne špatnost.¹⁷⁸ Věští jim, že hned po Sókratově smrti přijde pro ně horší trest, než jaký dostal Sókratés.¹⁷⁹ Dle Sókrata bude ještě více těch, kteří je budou zkoušet, budou mladší a tím urputnější ve svém jednání.¹⁸⁰ „Neboť jestliže se domníváte, že zabíjením lidí zabráníte, aby vám někdo nevyčítal, že nesprávně žijete, neuvažujete dobře.“¹⁸¹ Lepším způsobem je dle Sókrata

¹⁷⁶ PLATÓN. *Obrana Sókratova*. s. 38.

¹⁷⁷ Tamt. 39

¹⁷⁸ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 2., Dílo*. s. 101.

¹⁷⁹ PLATÓN. *Obrana Sókratova*. s. 39.

¹⁸⁰ Tamt.

¹⁸¹ Tamt.

neumlčovat jiné a naopak se snažit sebe učinit co nejlepším.¹⁸² Tato myšlenka se v dějinách lidstva ještě mnohokrát potvrdila.

Nyní se Sókratés obrací k těm, kteří hlasovali pro jeho osvobození. Nyní už je neoslovuje občané athénští, nýbrž soudcové. Vypráví jim, že při celém soudním procesu se Sókratovi nepostavilo do cesty jeho pověstné daimonio, které řídilo jeho kroky a jindy ho v jeho jednání zadrželo. Dle Sókrata je tedy všechno, co se mu zde stalo něco dobré a pokud považujeme smrt za něco zlého, nesoudíme dobře.¹⁸³ O smrti zde Sókratés soudí dvojím způsobem, buď je to nebytí, ve kterém člověk nemá žádné pocity, smysly, sny; přirovnává to k jakési jediné dlouhé bezesné noci a považuje to za zisk. Druhou možností je, že člověk po smrti odcestuje na jiné místo, kde jsou všichni ti, kdo zemřeli. To Sókratés považuje za největší dobro, neboť zde jsou spravedliví soudcové a může se opět setkat například s Orfeem či Homérem a jak Sókratés praví, „...jsem ochoten mnohokrát zemřít, jestliže je toto pravda.“¹⁸⁴ A pro Sókrata by bylo nevýslovné štěstí rozmlouvat s nimi, i s jinými významnými lidmi, srovnávat svůj osud s jejich a nikdo by ho za to nezavraždil, neboť zde člověk oplývá nesmrtelností, je-li tedy pravda co se vypravuje.¹⁸⁵

V závěru své řeči nabádá, aby i oni uvažovali o smrti jako o něčem dobrém, neboť dobrého muže nečeká nic zlého v životě ani po smrti. Toto odsouzení se nestalo nahodile, nýbrž jako něco dobrého, od čeho Sókrata nezrazoval jeho vnitřní hlas a on se tedy nehněvá na své žalobce a soudce, kteří ho odsoudili, přestože oni to dělali s přesvědčením, že Sókratovi škodí.¹⁸⁶ Jen je prosí, aby se k jeho synům chovali stejně jako Sókratés k nim samým, aby je napomínali k péči o dobrot.¹⁸⁷

„Ale už je čas, abychom odešli, já na smrt, vy k životu; kdo z nás jde k lepší věci, není známo nikomu, leda bohu.“¹⁸⁸ Tím končí Obrana Sókrata.

¹⁸² PLATÓN. *Obrana Sókratova*. s. 39.

¹⁸³ PLATÓN. *Obrana Sókratova*. s. 40.

¹⁸⁴ Tamt. 41

¹⁸⁵ Tamt.

¹⁸⁶ Tamt.

¹⁸⁷ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 2., Dílo*. s. 101.

¹⁸⁸ PLATÓN. *Obrana Sókratova*. s. 42.

2.2.4 Pojednání

Soud se Sókratém byl v té době posuzován různě. Někteří soud obhajovali, jiní mu vytýkali nespravedlnost.¹⁸⁹ Objevila se i psaná díla, několik let po Sókratově smrti, např. Žaloba na Sókrata od Polykrata, Sókratova obrana či Vzpomínky na Sókrata od Xenofonta.¹⁹⁰ Není jisté, že Platón svoji Obranu napsal bezprostředně po Sókratově odsouzení, neboť to zasáhlo celý jeho život. Platónovo dílo, přestože se skládá z řečí Sókrata, je celkovým pojetím, myšlenkovým obsahem i slohovým výrazem jeho vlastní dílo, které přesouvá Sókratův soud do oblasti nadosobní a nadčasové.¹⁹¹ Skutečný obsah Sókratovy řeči s jistotou nevíme, avšak lze předpokládat, že byla stejně, jako uvádí Platón, trojdílná.¹⁹² V Platónově Obrance vlastně nejde o „obranu“ v soudním slova smyslu, Platón spíše na Sókratově osobě ukazuje, jaký úkol ve společnosti má filosof a popisuje jeho hlavní znaky: povznesenost duše, víra v pravdu, statečnost.¹⁹³ Již ve středověku bylo o Platónově Obrance řečeno, „...že je to poučení, jaký má být filosof“.¹⁹⁴

Platónova Obrana nám ukazuje střetnutí jednotlivce s rozdílným myšlením a skupiny, která ho za to odsoudí.¹⁹⁵ A však je zde i víra v sílu filosofické osobnosti a její vítězství nad lidskou pomíjivostí, životem i smrtí.¹⁹⁶

Sókratova řeč je postavena tak, jakoby Sókratés mluvil přímo k nám a uváděl nás do postavení soudců. Bylo jeho odsouzení oprávněné? A opravdu se provinil natolik, že musel být popraven? Je pochopitelné, že z dnešního pohledu bychom se na celý případ dívali jinak a už vůbec by nedošlo k popravě, bereme-li to z pohledu českého právního systému. A však neskrývá se pod onou žalobou cosi hlubšího?

Vraťme se zpět na přelom 5. a 4. století př. n. l., kdy peloponéskou válkou oslabené demokratické Athény byly dobyty Spartou a byla nastolena aristokratická oligarchie, která je považována za největší krutovládu v řeckých dějinách; byla prováděna jedna poprava za druhou, a to především představitelů předešlé vlády.¹⁹⁷ Zde je nutno podotknout, že Sókratés byl znám svým hlášením, které se jevilo jako

¹⁸⁹ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 2., Dílo.* s. 102.

¹⁹⁰ Tamt.

¹⁹¹ Tamt.

¹⁹² Tamt., s. 103.

¹⁹³ Tamt., s. 103,104.

¹⁹⁴ Tamt., s. 104.

¹⁹⁵ Tamt.

¹⁹⁶ Tamt.

¹⁹⁷ FISCHER, J. L. *Případ Sókratés.* s. 154.

neslučitelné s celou demokratickou formou ústavy chápané v té době.¹⁹⁸ Jeho ideálem byla Sparta, nikoli Athény, přestože by mimo ně údajně nemohl žít.¹⁹⁹ V dialogu Prótagoras Sókratés říká, že nejstarší a nejrozšířenější u Helénů je filosofie na Krétě a ve Spartě.²⁰⁰ Je zde prý také nejvíce sofistů, a tím se stávají nejlepšími z Helénů nejen v boji a statečnosti, ale i v moudrosti, což však úmyslně tají.²⁰¹ Sparta mu také imponovala svým militaristickým, protikulturní zaměřením, ať už ve výchově mládeže či životnímu stylu obecně, její ukázněností, která se promítala i do politiky prostřednictvím silně omezené oligarchie.²⁰² To přímo odpovídalo Sókratovým požadavkům péče o duši a považoval to za záruku a projev rozumnosti, která měla být v každém zvláště i v celé obci.²⁰³ Sókratés se také shodoval s prostým spartským životním stylem (jak bylo výše řečeno, sám žil velmi prostě), kdežto s rušnou athénskou demokracií se neshodoval.²⁰⁴ „Obce nepotřebují mnohohlavých shromáždění, kde každý si osobuje rozhodovat o všem, ale vládu těch nejlepších, ozdobených zdatností: protože jsou zdatní, jsou přede vším ostatním rozumní, a protože jsou rozumní, jsou i spravedliví. Nemohou nikdy ani chtít, ani působit zlo, nýbrž jen dobro, k prospěchu všem, i když bez nich.“²⁰⁵ Jeho obdiv Sparty podpořil i názor o jedinství pravdy; domníval se, že zdatnost je jedna jediná a pro všechny stejně závazná, takže spravedlivé zůstává vždy stejným a nemůže se stát nespravedlivým, stejně tak i pravda, jak uvádí v dialogu Minós.²⁰⁶ To by znamenalo, že pokud je pravda jedna jediná, všichni lidé stejné znalosti se v ní musí také shodovat.²⁰⁷ Z běžného života však víme, že každý své povolání vykonává jinak dobře a existuje dobrých i špatných kuchařů, lékařů a stejně tak i politiků, kteří se spolu nemusí vždy shodovat.²⁰⁸ Proto neexistuje žádná politická ani jiná zdatnost, díky které by její držitel jednal vždy správně, prospěšně – rozumně, a neexistuje ani zdatnost jménem „spravedlnost“, díky níž bychom byli vždy

¹⁹⁸ GUTHRIE, W.K.C. *Socrates*. s. 380.

¹⁹⁹ FISCHER, J. L. *Případ Sókratés*. s. 147.

²⁰⁰ PLATÓN. *Prótagoras*. 1. vyd. Praha: Oikoyomenh, 2003, s. 342.

²⁰¹ FISCHER, J. L. *Případ Sókratés*. s. 147.

²⁰² FISCHER, J. L. *Případ Sókratés*. s. 148.

²⁰³ Tamt.

²⁰⁴ Tamt.

²⁰⁵ Tamt.

²⁰⁶ Tamt.

²⁰⁷ Tamt.

²⁰⁸ Tamt.

spravedlivý.²⁰⁹ Neboť spravedlivé bude vždy ve prospěch jednoho a neprospěch druhého, není-li to přesně definováno zákonem pro všechny stejně platným a závazným.

Když po 8 měsících hrůzovlády byla demokracie znovu nastolena, není divu, že Athény, které dostaly tak těžkou ránu, měly strach o udržení demokracie. Sókratovy názory prakticky znamenaly restauraci oligarchie zemědělsky (nikoli průmyslově) a návrat k nadvládě konzervativní šlechty s její šlechtickou „zdatností“ podpořenou „rozumností“.²¹⁰ Dřívější „zdatnost“ náležela jen urozeným, Sókratés sám však z urozeného rodu nepocházel.²¹¹ Zde přichází jeho reformní myšlenka, neboť tvrdí, že nízký není rod, nýbrž povolání, které lidé vykonávají.²¹² I tito lidé mohou pěstovat svoji duši, pečovat o ni, a tím se stát zdatnými (samozřejmě pod vedením Sókrata), avšak jen pokud nebudou vykonávat práci svých otců.²¹³ To muselo logicky vést ke konfliktům mezi rodinami, neboť Sókratés, který sám opustil své společenské prostředí, k tomu nabádal i své žáky.²¹⁴ V očích Athéňanů byl Sókratés zaháleč, který se neživil poctivou prací a navíc k tomu nabádal i mládež.²¹⁵

Sókratés také záměrně stupňoval třídní rozdíly mezi aristokracií a občany, což zvyšovalo politické napětí a odpor aristokratů k demokracii.²¹⁶ Výsledný dojem byl ten, že Sókratés záměrně podkopává základy athénské demokracie.²¹⁷

Sókratés se spartskou krutovládou jistě nesouhlasil a určitě ho i bolestně zasáhla, nicméně stále pokračoval ve své výchovné činnosti a stál proti demokracii. To si však Athény, které po válce přišli o post bohaté helénské velmoci s vyspělou politikou, hospodářstvím i kulturou, nemohly dovolit. A samozřejmě vyvstala obava, že pokud bude Sókratés ve své činnosti pokračovat, hrozí nebezpečí dalších politických konfliktů či dokonce krutovlády, jakou Athény již zažily. Nová vláda nechtěla Sókrata usmrtit a už vůbec ne za jeho politické názory, neboť tomu odporovalo i období politického příměří, nicméně musela se chránit před hrozbou další katastrofy.²¹⁸ A také proto byl Sókratés žalován proti bezbožnosti, protože pod tento zákon šlo zahrnout vše,

²⁰⁹ FISCHER, J. L. *Případ Sókratés*. s. 152.

²¹⁰ Tamt.

²¹¹ Tamt.

²¹² Tamt.

²¹³ Tamt.

²¹⁴ Tamt., s. 150.

²¹⁵ Tamt.

²¹⁶ Tamt.

²¹⁷ Tamt.

²¹⁸ Tamt., s. 157.

co se právě hodilo.²¹⁹ A bylo očekáváno, že se Sókratés zachová stejně jako jiní, kteří byli v podobné situaci, a odejde z Athén.²²⁰

Sókratés byl tedy žalován z bezbožnosti, což bylo podpořeno Aristofanovou komedií, a z rozvracení rodiny a z vedení mládeže k zahálce, což se athénských občanů dotýkalo přímo a nejvíce.²²¹ V očích Sókratových přátel i mnoha dalších byl soud jednoznačně nespravedlivý, neboť byl Sókratés považován za moudrého, bezúhonného a chtěl jednat jen ve jménu dobra a spravedlnosti.²²² Vždyť i odmítl útěk před vykonáním rozsudku, který byl zosnován jeho přáteli, protože respektoval rozsudek své milované obce a chtěl zůstat spravedlivý před sebou samým i před ostatními.²²³ A zde je vlastně onen paradox, který Sókrata dovedl na smrt. Obec, kterou tak miloval a bez které nemohl žít, podroboval neustálé kritice a podrýval její politický systém.²²⁴ Třebaže to myslel dobře a chtěl pro své Athény jen to nejlepší, Athény té doby na to nebyly připraveny. Možná nebýt peloponéské války a spartské krutovlády, mohl by se Sókratés dál nerušeně věnovat své činnosti. V této době však ne. A nesmíme se athénské demokracii divit, že chtěla zabránit svému sesazení v době, kdy se ještě vzpamatovávala z otřesu, který utrpěla.

Byl tedy rozsudek spravedlivý? Dle mého názoru už athénské společnosti nic jiného nezbyvalo. Vždyť soud nezačal s úmyslem Sókrata usmrtit, ale když si Sókratés jako trest navrhl stravování v prytaneiu, bylo to považováno vysloveně za provokaci. Athénská společnost se obávala špatné výchovy svých synů vedoucí k zahálení, demokratická vláda zase otřesu a svržení. Vždyť ani dnes, v době moderní demokracie, není dovoleno fašistické učení a jemu podobné. Stejně tak, jako se dnešní společnost, pamatující si hrůzy druhé světové války, bojí něčeho podobného, stejně tak se Athény té doby obávaly aristokratické oligarchie, které byl Sókratés veřejný příznivce. To vše jsou nesporná fakta, která však zůstala v Obraně Sókrata nevyřčena, a tím umožnila vzniknout sókratovské legendě. Je to jakási druhá strana mince Obrany Sókrata, která by se dala nazvat „Obrana soudního rozsudku“.

²¹⁹ FISCHER, J. L. *Případ Sókratés*. s. 157.

²²⁰ Tamt., s. 158.

²²¹ Tamt., s. 159.

²²² Tamt., s. 151.

²²³ FISCHER, J. L. *Případ Sókratés*. s. 163.

²²⁴ Tamt.

Sókratův proces a odsouzení bývá označováno za počátek rozchodu filosofie a politiky a někdy mu bývá přisuzován stejný význam jako odsouzení Ježíše.²²⁵ Můžeme se zde také setkat s otázkou, zda neselhal při procesu sám Sókratés jako filozof tím, že nedokázal přesvědčit o své nevině.²²⁶ Vždyť přesvědčovat, *peithein*, byla pro Athény specifická forma politické řeči a rétorika byla chápána jako nejvyšší politické umění přesvědčovací.²²⁷ Možná selhala forma, neboť přesvědčování se vztahuje k mnoha, kdežto dialektiku, jakou byl Sókratés zvyklý mluvit a použil ji i před soudem, lze vést pouze mezi dvěma.²²⁸ Tím, že Sókratés nedokázal přesvědčit obec, stala se nebezpečným místem pro filosofa.²²⁹ Sókratés své soudce nepřesvědčil v tom, že nechce být *sofos*, mudrc, neboť nevěřil, že smrtelník může být moudrý, čímž se však vlastně stal nejmoudřejší z lidí, což obec odmítala přijmout.²³⁰

Arendtová označuje za konflikt mezi filosofií a politikou, *polis*, to, že Sókratés chtěl filosofii stanovit relevantní pro *polis*.²³¹ Tím spíš byl konflikt větší, odehrál-li se v dobách úpadku athénské *polis*.²³² Filosofie byla poražena.²³³

Já osobně se nedomnívám, že Sókratés selhal jako filosof tím, že nedokázal přesvědčit své soudce. Dle mého názoru sehrálo daleko větší roli politické prostředí té doby, pro které se stal Sókratés nepohodlným. A ačkoli celý proces skončil smrtí Sókrata, nemění to nic na tom, že jeho politické názory, reprodukováné Platónem, ovlivnily celé dějiny politologie a staly se základem mnoha dalších politických teorií.

²²⁵ ARENTOVÁ, Hannah. *Filosofie a Politika. Česká mysl: časopis filosofický : orgán Filosofické jednoty v Praze*. 1993, s. 1.

²²⁶ ARENTOVÁ, Hannah. *Filosofie a Politika*. s. 1.

²²⁷ Tamt.

²²⁸ Tamt., s. 5.

²²⁹ ARENTOVÁ, Hannah. *Filosofie a Politika*. s. 2.

²³⁰ Tamt., s. 4.

²³¹ Tamt., se. 13.

²³² Tamt.

²³³ Tamt.

2.3 Ústava

Platónova Ústava (Politeia), je vedle Zákonů nejrozsáhlejší z jeho děl a byla napsána v osmdesátých až sedmdesátých letech pátého století před naším letopočtem.²³⁴ Na rozdíl od Obrany, zde už Platón používá svůj typický dialog a Sókratés zde vypravuje svoji rozmluvu v domě Polemarcha, syna Kefalova bratra řečníka Lysia, kteří se rozmluvy sami účastní, komu tuto rozpravu vypravuje však nevíme.²³⁵ Dále zde vystupují Platónovi bratři – Glaukon a Adeimantos (bratrský vztah s Platónem tu však není vyjádřen), sofista Thrasymachos, jeho stoupenec Kleitofon a jiní, kteří se však rozmluvy přímo neúčastní.²³⁶ Rozmluva, kterou Sókratés v Ústavě vypráví se odehrává „včera“. Platón zde představuje spojení etiky, politiky i metafyziky a shrnuje zde podstatnou část učení, která se objevuje v ostatních dialozích.²³⁷ Ústředním námětem je zde spravedlnost a zda a jak je blahodárná.²³⁸ Na základě pojmu spravedlnosti se rozvíjí celá Ústava obsahující politické názory.

2.3.1 Kniha první

Na začátku první knihy Sókratés vypravuje, jak šel „včera“ s Glaukonem na slavnost thrácké bohyně a Pholemarchos a jeho přátelé je pozvali do Pholemarchova domu na rozpravu.²³⁹ Zde Sókratés rozmlouvá s jeho otcem Kefalem o stáří, až se dostanou k bohatství a následně rozebírají spravedlnost, přičemž do rozhovoru vstoupí Polemarchos a Kefalos mu přenechává slovo.²⁴⁰

S Polemarchem Sókratés rozmlouvá o Simonidově výroku, že každému bychom měli oplácet stejnou mincí, tedy nepříteli špatně.²⁴¹ Na to však Sókratés namítá, že spravedlivý člověk nikdy a nikomu neškodí.²⁴²

Do řeči se zapojuje Thrasymachos a Glaukon, Polemarchos a Kleitofon mají k řeči poznámky. Thrasymachos se ohrazuje proti Sókratově řeči a tvrdí, že

²³⁴ GRANT, M. *Klasické Řecko*. s. 239.

²³⁵ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 2., Dílo*. s. 159.

²³⁶ Tamt.

²³⁷ Tamt.

²³⁸ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 2., Dílo*. s. 159.

²³⁹ Tamt.

²⁴⁰ Tamt., s. 160.

²⁴¹ Tamt.

²⁴² Tamt.

spravedlivé je to, co je výhodné pro silnějšího a důkazem měl být poměr moci mezi vládnoucím a ovládaným.²⁴³ Přičemž vládnoucí vždy ví, co je pro něj dobré. Sókratés dále uvažuje nad pojmem vládce jako odborníka a srovnává je s jinými odborníky.²⁴⁴ Dospěl k závěru, že tito odborníci naopak činí věci pro dobro slabších, než pro své vlastní, či pro dobro někoho silnějšího.²⁴⁵ Na to však Thrasymachos argumentuje, že Sókratés nemá dostatečné zkušenosti, protože mocní jednají vždy ve svůj prospěch a vyjdou z toho lépe, než spravedlivý lidé.²⁴⁶ Silná nespravedlnost je silnější než spravedlnost, je důstojnější pro svobodného muže a více se hodí k pánům.²⁴⁷ „...spravedlivé jest prospěch silnějšího, avšak nespravedlivé přináší vlastní osobě užitek a prospěch.“²⁴⁸

Tím Thrasymachos svoji řeč končí, avšak přítomní nenechají Sókrata odejít a žádají důkaz.²⁴⁹ Sókratés argumentuje, že vládce nevládne pro své potěšení, ale z obavy, aby někdo horší nevládl jemu samotnému.²⁵⁰ V další části rozmluvy se Sókratés zabývá tvrzením, že život nespravedlivého člověka je lepší, než život spravedlivého.²⁵¹ Thrasymachos po Sókratových důkazech tedy uznává, že spravedlivý člověk je dobrý a moudrý, kdežto nespravedlivý nikoli.²⁵² Také dokazuje, že nespravedlnost není mocnější a silnější, jak Thrasymachos tvrdil, neboť je méně způsobilá k jednání.²⁵³ Dle Sókrata každá věc má jistou dobrotu, stejně tak i duše.²⁵⁴ A onou dobrotou duše je právě spravedlnost, bez které duše nemůže dobře jednat.²⁵⁵ Z toho tedy plyne, že spravedlivý žije dobře a šťastně, čímž se spravedlnost stává užitečnější.²⁵⁶

Na závěr rozmluvy však Sókratés říká, že nejprve se mělo řešit, co je vlastně ona spravedlnost, než to, je-li dobrá či špatná. „A tak nyní jest výsledek celé rozpravy pro

²⁴³ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 2., Dílo.* s. 160.

²⁴⁴ Tamt.

²⁴⁵ Tamt.

²⁴⁶ Tamt.

²⁴⁷ PLATÓN, . *Ústava.* 2. vyd. Praha: Oikoymenh, 1996, s. 344 d.

²⁴⁸ PLATÓN, . *Ústava.* s. 344 d.

²⁴⁹ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 2., Dílo.* s. 161.

²⁵⁰ Tamt.

²⁵¹ Tamt.

²⁵² Tamt.

²⁵³ Tamt.

²⁵⁴ Tamt.

²⁵⁵ Tamt.

²⁵⁶ Tamt., s. 162.

mne ten, že nevím nic; neboť když nevím, co jest spravedlnost, stěží poznám, zdali jest to nějaká dokonalost, čili nic, a zdali ten, kdo ji v sobě má, jest nešťasten, či šťasten.²⁵⁷

Hned v první knize Ústavy se může objevit otázka, zda Sókratés opravdu přesvědčil Thrasymacha o užitečnosti spravedlnosti. Dle mého názoru sice podal Sókratés přesvědčivé argumenty, avšak úplně přesvědčit Thrasymacha nedokázal, přeci jen zkušenosti a zvyky mají větší váhu. Podle mě také tato nedostatečné přesvědčení přineslo nové otázky, a tím umožnilo pokračování dialogu.

2.3.2 Kniha druhá

Na začátku druhé knihy se Sókratés domnívá, že je s rozpravou hotov, ve skutečnosti to byl však jen úvod ke skutečné rozmluvě.²⁵⁸ Do řeči vstoupí Glaukon a žádá po Sókratovi důkazy, že je spravedlnost skutečně lepší.²⁵⁹ Zde Glaukon upozorňuje na mínění většiny lidí, tedy že spravedlnost je jen nutné jednání lidí, kteří nemají moc být nespravedliví.²⁶⁰ Nic jiného jim vlastně nezbyvá, než být spravedlivý. Pokud by však měli možnost volby, i spravedliví lidé by volili nespravedlnost, a pokud ne, byli by považováni za pošetilce.²⁶¹ Toto své mínění Glaukon dokazuje na pověsti o Gygově prstenu. Nespravedlivý člověk bude považován za spravedlivého a spravedlivý za nespravedlivého a bude trestán.²⁶² Z toho tedy vyplývá, že život nespravedlivého člověka je lepší a výhodnější, než život spravedlivého.²⁶³ Takové jest mínění lidí.

Po Glaukonovi v řeči pokračuje jeho bratr, Adeimantos.²⁶⁴ Ten však hájí spravedlnost tím, že chválí dobrou pověst a odměny, kterým se spravedlivým lidem dostává, zvláště pak od bohů.²⁶⁵ Básníci často tvrdí, jak je spravedlnost těžká, že bozi dělají spravedlivým lidem život těžší a nespravedlivým naopak.²⁶⁶ Mínění lidí také ovlivňují žebraví kněží a věštcí, kteří tvrdí, že očišťují viny a působí na bohy.²⁶⁷ To vše

²⁵⁷ PLATÓN, . *Ústava*. 354 c.

²⁵⁸ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 2., Dílo*. s. 162.

²⁵⁹ Tamt.

²⁶⁰ Tamt.

²⁶¹ Tamt.

²⁶² Tamt.

²⁶³ Tamt.

²⁶⁴ Tamt.

²⁶⁵ Tamt.

²⁶⁶ Tamt.

²⁶⁷ Tamt., s. 163.

může ovlivnit jednání mladých lidí, kteří si pak myslí, že je výhodnější se spravedlivým jen zdát, než jím skutečně být, je to výhodná přetvářka.²⁶⁸ Adeimantos tedy radí Sókratovi, že musí dokázat dobro spravedlnosti pro duši samu a to bez ohledu na mínění jiných lidí či bohů.²⁶⁹

Sókratés děkuje Glaukonovi a Adeimantovi za jejich řeč a říká, že jeho úkol je velmi obtížný.²⁷⁰ Proto bude pozorovat spravedlnost tam, kde je jí nejvíce, tedy v obci.²⁷¹ Sókratés zde ustanovuje téma celé Ústavy – vznik obce, její spravedlnosti a nespravedlnosti.²⁷²

Sókratés rozmlouvá s Adeimantem a Glaukonem a uvažují o vzniku obce.²⁷³ Člověk není soběstačný a je pro něj tedy výhodné stát se příslušníkem obce, je zde zmíněna výhoda dělby práce.²⁷⁴ Soběstačná však není ani obec sama a potřebuje obchod s jinými obcemi.²⁷⁵ Obec se rozrůstá a hrozí konflikt s jinými obcemi, což je impuls pro vznik vojska, neboli „strážců obce“, kteří však musejí být milovníky moudrosti, musí být vznětliví, rychlí a silní.²⁷⁶

Dále se Sókratés zabývá otázkou výchovy strážců obce.²⁷⁷ Nejprve rozmlouval o musickém oboru výchovy.²⁷⁸ K výchově malých dětí se používaly báje. Zde má však Sókratés jisté výhrady, neboť mnohé báje Homéra či Hesioa mají mravní závady.²⁷⁹ Sókratés tedy stanovuje zásady bájí, které by se měly vypravovat dětem: „...bůh je dobrý a nemůže být příčinou zla; bůh je pravdivý, nemění svou podobu a nenávidí lež.“²⁸⁰ Sókratés zde tedy vyslovuje budoucí vlastnost strážců, tedy zbožnost. Za souhlasu Adeimantova navrhuje nepřipouštět některá díla Homéra a Aischyla do výchovy.²⁸¹

²⁶⁸ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 2., Dílo.* s. 163.

²⁶⁹ Tamt.

²⁷⁰ Tamt.

²⁷¹ Tamt.

²⁷² Tamt.

²⁷³ Tamt.

²⁷⁴ Tamt.

²⁷⁵ Tamt.

²⁷⁶ Tamt., s. 163 – 164.

²⁷⁷ Tamt., s. 164.

²⁷⁸ Tamt.

²⁷⁹ Tamt.

²⁸⁰ Tamt.

²⁸¹ Tamt.

2.3.3 Kniha třetí

Třetí kniha navazuje na Sókratovy a Adeimantovy úvahy o vlastnostech strážců. Báje nesmí vzbuzovat strach před smrtí, nesmí se objevovat bůh, oplývající přehnaným smutkem či radostí.²⁸² Dle Sókrata má výchova „vštěpovat lásku k pravdě, rozumnou uměřenost a nezištnost.“²⁸³ Báje nemají dětem vštěpovat domnění, že nespravedlnost je lepší než spravedlnost a nespravedlivý život šťastnější (nad těmito úvahami však lze pokračovat až po zjištění co je spravedlnost).²⁸⁴

Vedle obsahu se řeší také forma. Je zde rozebírána tragédie s komedií jako druh napodobovací, dithyramb je druh, ve kterém básník mluví sám a epos jako druh napodobovací a vypravovací.²⁸⁵ Napodobování se pro strážce nehodí, tragédie a komedie jsou tedy vyloučeny a přijato jen nesmíšené napodobení ušlechtilosti.²⁸⁶

Dále Sókratés s Glaukonem řeší zpěv, písně, harmonie a rytmy. „Odmítly se všechny harmonie plačtivé, změkčilé a bujné, a přijata byla jen hudba vážná a válečná s harmonií dorskou a fryžskou.“²⁸⁷ Z hudebních nástrojů byly vyloučeny mnohostrunné nástroje a píšťaly a doporučeny lyra a kithara ve městech a jednoduchý syrinx na vesnicích.²⁸⁸ Rytmy mají být spořádané odrážející mužný život, řídit se mají obsahem skladby a to povahou duše.²⁸⁹ Vlastně všechna umění a řemesla by měla odrážet dobré mravy a krásu, co je totiž krásné, zaslouží si být milováno.²⁹⁰ Dále se rozprava zabývá správnou láskou a zejména k hochům.²⁹¹

Tím byla skončena rozmluva o musické výchově a dále se Sókratés s Glaukonem rozmlouvají o výchově gymnastické.²⁹² Zásadní je zde myšlenka, že z dobrosti duše vychází i dobrost těla.²⁹³ Dle Sókrata není jen musika pro duši, ale i

²⁸² NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 2., Dílo.* s. 164.

²⁸³ Tamt.

²⁸⁴ Tamt.

²⁸⁵ Tamt., s. 164-165.

²⁸⁶ Tamt.

²⁸⁷ Tamt., s. 165.

²⁸⁸ Tamt.

²⁸⁹ Tamt.

²⁹⁰ Tamt.

²⁹¹ Tamt.

²⁹² Tamt.

²⁹³ Tamt.

gymnastika; musika usměrňuje hrubost a gymnastika změkčilost.²⁹⁴ Tímto spojením se předjde krajnosti a vytvoří se harmonie mezi protichůdnou odvahou a moudrostí.²⁹⁵

Dále se hovoří o dělení strážců do tříd. Nejprve na dvě třídy – vládcové a jejich pomocníci, dále ještě dělení na rolníky a řemeslníky podle jejich osobní zdatnosti.²⁹⁶ Určeny zde jsou i životní podmínky strážců. Ti žijí společně bez vlastního majetku, vše co potřebují dostanou od spoluobčanů jako odměnu za služby, mají zakázán kontakt se zlatem i stříbrem.²⁹⁷

2.3.4 Kniha čtvrtá

Čtvrtá kniha začíná Adeimantovým vstupem do řeči. Dle něj budou strážci nešťastní. Sókratés tedy vysvětluje nutnost takového opatření, které je pro dobro celé společnosti.²⁹⁸ Strážci chrání před chudobou, ale i bohatstvím, jen tak bude společnost jednotná.²⁹⁹ Jednotný by měl být i vnitřně každý občan tím, že bude vykonávat pouze jednu práci.³⁰⁰

Základní je zde důraz na výchovu, protože kvalitní výchova může v mnohém nahradit zákony.³⁰¹ Sókratés zde vyslovuje zásadu, že přátelům je vše společné.³⁰² Jednou stanovená pravidla už by se neměla měnit a i hry dětí mají sloužit k výchově.³⁰³ „Žádoucí podrobnosti obecní správy si stanoví řádní občané sami; špatní jsou politikové, kteří se příliš zabývají jen takovými věcmi.“³⁰⁴ Delfský bůh pak rozhodne o pravidlech pro zřízení chrámů a uctívání bohů.³⁰⁵

Tím končí rozprava o založení obce a přichází k otázce spravedlnosti. Sókratés při úvahách o spravedlnosti vychází z představy dobré, řádně založené obce, která obsahuje moudrost v podobě vládců, statečnost, kterou představují vojáci, rozumnost

²⁹⁴ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 2., Dílo.* s. 165.

²⁹⁵ Tamt.

²⁹⁶ Tamt., s. 166.

²⁹⁷ Tamt.

²⁹⁸ Tamt.

²⁹⁹ Tamt.

³⁰⁰ Tamt.

³⁰¹ Tamt.

³⁰² Tamt.

³⁰³ Tamt.

³⁰⁴ Tamt.

³⁰⁵ Tamt., s. 167.

v tom smyslu, že občané uznají vládu lepších a konečně spravedlnost, kdy každý dělá to své a neděje se „mnohodětnost“.³⁰⁶

V obci Sókratés spravedlnost tedy našel, nyní přechází ke spravedlnosti jedince. Přirovnává zde duši k obci. V obci jsou tři stavy, každý se svým úkolem, stejně tak duše obsahuje tři části – rozumovou, žádostivou a *thymos* (vznětlivost, srdnatost).³⁰⁷ Přičemž rozumnost nás dělá moudrým, vznětlivost statečným a pokud dojde k souladu všech částí s přiznáním nadvlády rozumu, stane se člověk rozumným.³⁰⁸ Pokud se každá část duše zabývá tím svým, stává se duše spravedlivou.³⁰⁹ V takovém uspořádání by měl rozum vládnout, srdnatost by mu měla pomáhat a žádostivost by se měla nechat jimi ovládat.³¹⁰ Pokud se tak neděje, vznikne konflikt mezi těmito složkami duše, dochází k „mnohodětnosti“ a domáhání se nadvlády, vzniká v duši nespravedlnost.³¹¹ Je to zde přirovnáno k nemoci. Z toho tedy plyne prospěšnost spravedlnosti a dobra.³¹²

Dobro má jednu podoby, kdežto špatnost nespočet, mezi vynikají především čtyři.³¹³ Kolik je totiž způsobů ústav, tolik je i způsobů duše, celkem tedy pět.³¹⁴ Prvním způsobem ústavy jen ten, o němž bylo doposud pojednáváno a to buď jako království, bude-li stát v čele jeden vynikající muž, aristokracie, bude-li to vláda nejlepších.³¹⁵

Ve čtvrté knize Sókratés podal přesvědčivé pojednání o spravedlivé duši na základě podle něj nejlepší, a tím tedy spravedlivé ústavy. Nicméně ani zde dílo nekončí.

2.3.5 Kniha pátá

Sókratés chtěl vést řeč o špatných formách ústavy, a však byl svými společníky přerušena, neboť si žádali vysvětlení o tom, že ženy a děti mají společné.³¹⁶ Sókratés poukázal na velkou nesnadnost a možnou pochybnost jeho výkladu a začal.³¹⁷

³⁰⁶ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 2., Dílo.* s. 167.

³⁰⁷ Tamt.

³⁰⁸ Tamt.

³⁰⁹ Tamt.

³¹⁰ Tamt.

³¹¹ Tamt.

³¹² Tamt.

³¹³ PLATÓN, . *Ústava.* 445 c-445 e.

³¹⁴ Tamt.

³¹⁵ Tamt.

³¹⁶ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 2., Dílo.* s. 168.

Dle Sókrata by také ženy měly být přibírány do vojenské a správní služby, neboť to není proti jejich přirozenosti a mělo by jim být dopřáno také stejné musické a gymnastické výchovy.³¹⁸ Žádal zásady omezující krutost války a odměny a tresty za chování v boji.³¹⁹

Další myšlenka byla, že by strážci měli mít ženy i děti společně.³²⁰ Tuto myšlenku nejprve opatřil zákonem a posléze to argumentoval prospěšností pro jednotu obce.³²¹ Dále Sókratés polemizoval o tom, zda je vůbec takové zřízení možné a podal návrh vlády filosofů.³²²

Sókratés poskytl teoretický obraz dobré obce a nyní hledá, co by se mělo změnit v obci stávající, aby dosáhla svého vzoru.³²³ Stav v obci se nezmění, nestanou-li se filosofové králi, nebo nestanou-li se nynější vládcí filosofy a nesjednotí filosofii a politiku v jedno.³²⁴ Glaukon upozorňuje na možný odpor takové myšlenky, a proto je důležité vymezit, kdo je vlastně filosofem.³²⁵ Sókratés filosofa definuje jako milovníka moudrosti, který touží po moudrosti celé, a který s láskou přijímá jsoouco samé.³²⁶

2.3.6 Kniha šestá

Touto definicí Sókratés ospravedlnil filosofa jako vládce.³²⁷ Filosof dokáže poznat každé jsoouco, má zkušenosti, a to díky tomu, že má výbornou paměť, je učenlivý, velkorysý, ladný, uznává pravdu, spravedlnost, statečnost a uměřenost.³²⁸ Adeimantos však namítá, že obecné mínění o filosofech, že jsou špatní a nepotřební.³²⁹ Dle Sókrata je tomu tak kvůli tomu, že lidé neumožní filosofům spravovat obec, vytvářejí jim nepříznivé podmínky, a proto se filosof může uplatnit je ve vhodné

³¹⁷ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 2., Dílo.* s. 168.

³¹⁸ Tamt.

³¹⁹ Tamt.

³²⁰ Tamt.

³²¹ Tamt.

³²² Tamt.

³²³ Tamt.

³²⁴ PLATÓN, . *Ústava.* 473 d.

³²⁵ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 2., Dílo.* s. 169.

³²⁶ Tamt.

³²⁷ Tamt.

³²⁸ Tamt.

³²⁹ Tamt., s. 169-170.

obci.³³⁰ Za vlády filosofů je možné vytvořit dokonalou obec a jejími dokonalými strážci mohou být jen filosofové.³³¹ Strážce obce musí spojovat bystrost s ustáleností a musí snést i „největší nauky“.³³² Těmito naukami mají být věci týkající se tří složek duše a odpovídajících druhů dobrosti.³³³ V těchto záležitostech by měli mít důkladnější a co nejvyšší vědění, přičemž nejvyšším poznatkem je idea dobra.³³⁴ Sám Sókratés na otázku co je ona idea dobra neodpovídá. Místo toho odlišuje věci samotné od idejí (krásné věci od krásy samotné, dobré věci od dobra).³³⁵ Pomocí vidění, světla a slunce určuje dobro jako původ poznání i jsoucna.³³⁶ Dále pomocí dělených úseček vyjádřil druhy poznávaných předmětů a poznávání samotného, a to ve světě viditelném i pomyslném.³³⁷

2.3.7 Kniha sedmá

V sedmé knize Sókratés vysvětluje pomocí jeskyně svět idejí. Spoutaní vězni v jeskyni vidí jen stíny napodobených věcí osvětlených umělým světlem. Pokud by se jeden člověk osvobodil a uviděl ony napodobeni a posléze i skutečné věci a světlo, potom co by opustil jeskyni, po návratu mezi své spoluvězně by měl v jeskyni stejnou roli jako filosof ve společnosti.³³⁸ Říkal by jim něco nového, jen stěží uvěřitelného a lidé se nechtějí vzdát svých zaběhlých názorů a jistot. Na stejném principu věcí a stínů je také založeno poznávání smyslových předmětů a poznávání idejí, které poznáme díky ideji dobra.³³⁹ „Vzdělávání záleží v obracení duše k onomu původu všeho jsoucna i všeho poznávání.“³⁴⁰ Lidé musejí být donuceni, aby uviděli skutečné věci, a poté mohli vládnout.³⁴¹

³³⁰ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 2., Dílo.* s. 170.

³³¹ Tamt.

³³² Tamt.

³³³ Tamt.

³³⁴ Tamt.

³³⁵ Tamt., s. 170-171.

³³⁶ Tamt., s. 171.

³³⁷ Tamt.

³³⁸ Tamt.

³³⁹ Tamt.

³⁴⁰ Tamt.

³⁴¹ Tamt.

Dále se Sókratés zabývá otázkou, jaké výchovy by mělo být dopřáno budoucím strážcům, kteří povznesou obec k dobru.³⁴² V rozmluvě s Glaukonem dokazuje, že pouze musické umění a gymnastika k takovému cíli nestačí.³⁴³ Duši k jsoucnu mají přivést nauky jako geometrie, stereometrie, astronomie, nauka o harmonii a dialektika jako nejvyšší věda.³⁴⁴

Následuje otázka, kdo by měl být takto vzděláván, protože vládce musí mít vedle vlastností strážce ještě nadání a pracovitost.³⁴⁵ Přípravnými naukami by měli být vzděláváni již mladí lidé, a však bez nucení.³⁴⁶ Ke studiu vyššího stupně už by měli být lidé vybráni, kteří se osvědčili při předchozím vzdělávání.³⁴⁷ K dialektice už by měli být připuštěni jen zbylí vybraní jedinci a to až od svých třiceti let po dobu pěti let.³⁴⁸ Projdou-li úspěšně všemi výběry a vzděláním, zvládnou-li vojenskou činnost, budou nejlépe připraveni k věnování se filosofii a vykonávání vládnoucí moci.³⁴⁹ Klíčové zde je, že to platí bez rozdílu pro muže i pro ženy.

Tento návrh nejlepší obce lze vykonat tehdy, ujmou-li se vlády filosofové, kteří převychovají mládež podle stanovených zásad, přičemž všechny obyvatele starší deseti let budou muset poslat z města na venkov.³⁵⁰ Pouze tak může vzniknout dokonalá, šťastná obec a nejlepší člověk.³⁵¹

2.3.8 Kniha osmá

V osmé knize se Sókratés vrací k tématu nespravedlnosti v obci a v jedinci, které bylo načato ve čtvrté knize.³⁵² Jedná se o pět ústav, přičemž první z nich je monarchie nebo aristokracie, která je považována za nejlepší a je zde líčena jako dokonalá obec. Dalšími z nich jsou ústava krétská a lakonská, oligarchie, demokracie a tyranida.³⁵³ Dokonalé obci a dokonalé ústavě náleží dobrý a spravedlivý člověk, jak již bylo

³⁴² NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 2., Dílo.* s. 171.

³⁴³ Tamt.

³⁴⁴ Tamt., s. 172.

³⁴⁵ Tamt.

³⁴⁶ Tamt.

³⁴⁷ Tamt.

³⁴⁸ Tamt.

³⁴⁹ Tamt.

³⁵⁰ Tamt.

³⁵¹ Tamt.

³⁵² Tamt.

³⁵³ Tamt., s. 173.

řečeno.³⁵⁴ I další čtyři typy zřízení bude Sókratés rozebírat pomocí jejich ústavy a následně dojde ke člověku.³⁵⁵

Sókratés jde ve svém pojednání sestupně od nejlepší ústavy, aristokracie, až po nejhorší. Mezi tím jsou různé stupně zhoršené nejlepší ústavy. Na pomyslný druhý žebříček tedy řadí teokracii, timarchii, později krétská a lakonská ústava.³⁵⁶ Dle Sókrata timokracie vznikne, když vládcové budou řídit plození dětí podle „geometrického čísla“, neboť to povede k rozepřím mezi vládnoucí třídou a jejich pomocníkům.³⁵⁷ Místo filosofů budou vládnout válečníci, kteří lidem dovolí soukromí majetek a vlastní rodiny.³⁵⁸ Z toho vyplynula i teokratická povaha člověka.³⁵⁹

To však vedlo k dalšímu přechodu, a to od timokracie k oligarchii, jejímž hlavním znakem je bohatství a chudoba, které se vytvořilo zavedením soukromého vlastnictví.³⁶⁰ Vlády se tedy ujme vrstva bohatých a společnost se vnitřně rozdělí na bohaté a chudé.³⁶¹

Touha lidí po stále větším bohatství povede ke vzniku demokracie, a tím podle Sókrata k dalšímu zhoršení ústavy.³⁶² Nad vládnoucí vrstvou bohatých zvítězí vrstva lidu, kteří však nad sebou nesou žádnou vládu, ani lidu ani zákonů, a vyznačují se svobodou.³⁶³ Sókratés demokratickou povahu člověka s její svobodou považuje pouze za zdánlivě šťastnou.³⁶⁴

Jako nejhorší ústava, která se vyvine z demokracie, je zde považována tyranida v čele se svým tyranem.³⁶⁵ K tomu dojde nekontrolovatelným užíváním svobody, když se do čela lidu postaví jeden jedinec pod záminkou ochrany lidu.³⁶⁶ Ten se pomocí

³⁵⁴ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 2., Dílo.* s. 173.

³⁵⁵ Tamt.

³⁵⁶ Tamt.

³⁵⁷ Tamt.

³⁵⁸ Tamt.

³⁵⁹ Tamt.

³⁶⁰ Tamt.

³⁶¹ NOVOTNÝ, František. *O Platonovi. díl 3., Filosofie.* 1. vyd. Praha: Jan Laichter, 1949, s. 573.

³⁶² NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 2., Dílo.* s. 173.

³⁶³ Tamt.

³⁶⁴ Tamt., s 174.

³⁶⁵ Tamt.

³⁶⁶ Tamt.

tělesné strážce stane nedotknutelným a neomezeným vládcem a lidem bude nesnesitelný.³⁶⁷

2.3.9 Kniha devátá

Jako hlavní vlastnost tyрана a důvod převratu je zde chtíč erós.³⁶⁸ Tyranida je tedy pravý opak dobré vlády a tedy i štěstí.³⁶⁹ Sókratés s Glaukonem tedy pozorovali míru štěstí u jednotlivých zřízení.³⁷⁰ Tyranida je považována za nejnešťastnější a život lidí zde přirovnává k životu otroků.³⁷¹ Podle míry štěstí můžeme tedy řadit na první místo krále, filosofa dokonalé ústavy, na druhé timokracii, dále oligarchii, demokracii a nakonec tyranii.³⁷² To lze dokázat také na třech složkách duše, z čehož jsou odvozeny i tři druhy lidí: milovník moudrosti, milovník vítězství a milovník zisku.³⁷³ Každý si myslí, že žije nejpříjemněji, však soudit mohou zkušenosti a rozum a podle toho je nejpříjemnější život filosofický, dále život prahnoucí po vítězství a poslední život prahnoucí po bohatství.³⁷⁴ Dle Sókrata je rozumová slast pravá a čistá a té je král nejbližší, tyran nejdále; Sókratés uvádí, že král žije 729krát příjemněji než tyran.³⁷⁵

Dále se Sókratés vrací k tvrzení, že páchat bezpráví je prospěšné a uvažuje o bezpráví a spravedlivém jednání.³⁷⁶ Lidkou duši zde přirovnává k tvorovi, který se skládá ze složitého mnohohlavého netvora, lva a člověka.³⁷⁷ Bezpráví posiluje netvora a lva, kdežto člověka zeslabuje.³⁷⁸ Naopak spravedlnost posiluje člověka, dělá z něj pána bytosti a lva dostává za spojence.³⁷⁹

Nejlepší pro člověka je vláda božského a rozumného a právě k tomu přihlíží zřízení dokonalé obce, které tím zavede rovnost a přátelství mezi občany obce.³⁸⁰ Pokud

³⁶⁷ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 2., Dílo.* s. 174.

³⁶⁸ Tamt.

³⁶⁹ Tamt.

³⁷⁰ Tamt.

³⁷¹ Tamt.

³⁷² Tamt.

³⁷³ Tamt., s. 174-175.

³⁷⁴ Tamt., s. 175.

³⁷⁵ Tamt.

³⁷⁶ Tamt.

³⁷⁷ Tamt.

³⁷⁸ Tamt.

³⁷⁹ Tamt.

³⁸⁰ Tamt.

někdo skrývá své nespravedlivé jednání, je na tom ještě hůř, než kdyby byl potrestán.³⁸¹ Spravedlivý, rozumný člověk bude pečovat o svoji duši i tělo a rád bude pracovat ve správě obce.³⁸²

2.3.10 Kniha desátá

V poslední knize už se Sókratés nezabývá ústavami ani spravedlností, ale ještě se vrací k tragédii jako k nežádoucí složce výchovy mládeže v nové obci.³⁸³ Tragédie v čele s Homérem jen napodobuje jsoucná a nemá poznání pravdy.³⁸⁴ Homér nikdy neoplýval ve znalostních oborech a nikdy nevychoval lidi, je to jen pouhý napodobovatel a jeho činnosti není brána jako vážná práce, ale jen jako hra.³⁸⁵ Navíc ani nepůsobí na rozumovou část duše a vkládají do ní „špatnou ústavu“.³⁸⁶ Tragédie také podněcují lítostivost, což oslabuje člověka; podobně také komedie, a proto je potřeba z obce vykázat básnictví, kromě hymnů na bohy a chvalozpěvů.³⁸⁷ Libost básně nesmí být silnější než její rozumový obsah.³⁸⁸

Dále Sókratés hovoří o odměnách za dobré jednání a život, a to i v životě posmrtném a dokazuje zde Glaukonovi smrtelnost duše.³⁸⁹ Spravedlivý člověk bývá bohy odměněn již za pozemského života, kdežto nespravedlivý až v životě posmrtném; úspěch spravedlivého bývá trvalý, kdežto nespravedlivého pomíjivý a dočasný.³⁹⁰ Hlavní soud a odměny či tresty přijdou však až po smrti.³⁹¹ Sókratés to dokazuje na vyprávění Era, který se probral ze smrti a vyprávěl svůj zážitek.³⁹²

Svoji rozmluvu v Ústavě Sókratés začal pod cílem hledání spravedlnosti. Spravedlnost našel a mimoto dal vzniknout i velkému politickému dílu, které se stalo základem politických teorií dodnes. Sókratés svoji rozpravu zakončuje výzvou ke spravedlnosti.

³⁸¹ NOVOTNÝ, F. *O Platonovi. díl 2., Dílo.* s. 175.

³⁸² Tamt., s. 175-176.

³⁸³ Tamt., s. 176.

³⁸⁴ Tamt.

³⁸⁵ Tamt.

³⁸⁶ Tamt., s. 177-178.

³⁸⁷ Tamt., s. 178.

³⁸⁸ Tamt.

³⁸⁹ Tamt.

³⁹⁰ Tamt.

³⁹¹ Tamt., s. 177.

³⁹² Tamt.

2.3.11 Pojednání

V Ústavě je mimo jiné vyslovena otázka hodnot, co je v lidském životě hodnotné.³⁹³ Dostává se nám odpovědi, že nejlepší je život filosofa, oddaný učení a hledání pravdy, ovládaný rozumem.³⁹⁴ Po člověku se žádá, aby si rozumem naplánoval a uspořádal život a uvedl do souladu svou duši podle systematického pojetí dobra, přičemž rozumová složka duše (*logistikon*), co má hodnotu.³⁹⁵ Co se týče obsahu lidského života, Platón odmítá řadu nejběžnějších lidských činností, mimo jiné i těch žádostivých, které nemají pravou hodnotu a jsou zaměřeny na potřebu, přičemž vzorem je zde život filosofa.³⁹⁶ Cílem je přesvědčit mládež, aby nekladla tělesné slasti na první místo.³⁹⁷ Platón obhajuje asketický způsob života s vysokým filosofickým obsahem.³⁹⁸ Politický život filosofa lze považovat za život s vnitřní hodnotou, protože zachycuje stálost a harmonii a utváří přesné a pravdivé úsudky o empirickém světě.³⁹⁹

Platón v Ústavě předkládá popis ideální obce se svojí nejlepší možnou výchovou, kterou je třeba započít již v mládí, aby se lidé zbavili tělesných rozkoší, které je brzdí.⁴⁰⁰ Taková obec však podle něj nikdy nevznikne.⁴⁰¹ Žádosti přirovnává Platón k „olověným koulím“, přičemž nejhorší z nich je touha sexuální, od které odprostit se, je velmi nesnadné.⁴⁰²

Nyní se pokusím nastínit Popperovo interpretaci Platóna. Dle Poppera byl Platón proti politické změně a upřednostňoval božský klid.⁴⁰³ Změnu lze zastavit, pokud stát bude kopií originálu formy či ideje obce, čehož lze dosáhnout naturalisticky návratem k přírodě – primitivní stát předků shodující se s lidskou přirozeností, a tím stát stabilní, kde vládne třída menšiny moudrých nad většinou nevědomých.⁴⁰⁴ Popper za prvky Platónova politického programu označuje oddělení tříd ve společnosti; ztotožnění osudu

³⁹³ NUSSBAUM, Martha C. *Křehkost dobra: náhoda a etika v řecké tragédii a filosofii*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2003, s. 296, 297.

³⁹⁴ Tamt., s. 297.

³⁹⁵ NUSSBAUM, M. C. *Křehkost dobra: náhoda a etika v řecké tragédii a filosofii*. s. 296-297.

³⁹⁶ Tamt., s. 298.

³⁹⁷ Tamt., s. 323.

³⁹⁸ Tamt., s. 325.

³⁹⁹ Tamt., s. 335.

⁴⁰⁰ Tamt., s. 343.

⁴⁰¹ Tamt.

⁴⁰² Tamt., s. 343-344.

⁴⁰³ POPPER, Karl R. *Otevřená společnost a její nepřítelé*. 1. vyd. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1994, s. 84.

⁴⁰⁴ Tamt.

státu s osudem vládnoucí třídy, která je vychována šlechtickou výchovou a má jednotné kolektivní zájmy; vládnoucí třída má monopol na vojenské záležitosti, vzdělání a zároveň je vyloučena z ekonomické činnosti; cenzura a propaganda stávajícího režimu, nepřípustné jsou jakékoli novinky v oblasti vzdělávání, zákonodárství a náboženství; apel na samostatnost státu.⁴⁰⁵ Tento Platónův politický program přirovnává Popper k totalitarismu.⁴⁰⁶ K tomu přispívá i Platónovo pojetí spravedlnosti.

Všeobecný humanistický názor o spravedlnosti se podle Poppera zakládá na rovném rozdělení povinnosti občanství, rovné postavení před zákonem, zákony nezvýhodňují určitou skupinu nebo jedince, nestrannost soudů a rovný podíl na výhodách.⁴⁰⁷ Dle Poppera je však Platónovo pojetí spravedlnosti rovno zájmu nejlepšího státu, který nepřipouští jakoukoli změnu a tudíž i zde je možné přirovnání k totalitarismu.⁴⁰⁸ Tuto teorii Popper ještě podpořil třemi hlavními humanistickými požadavky na spravedlnost: „odstranění přirozených výsad“, „všeobecný princip individualismu“ a stát jako garant svobody občanů.⁴⁰⁹ U Platóna je tomu však přesně naopak: „princip přirozených výsad“, „všeobecný holistický či kolektivistický princip“ a jedinec jako garant udržení a posílení stability státu.⁴¹⁰ V takovém slova smyslu tedy Platónovo pojetí spravedlnosti znamenalo nerovnost, kdežto obecně je chápeme naopak jako rovnost.⁴¹¹ Pojetí rovnosti před zákonem v Ústavě chybí.⁴¹² Dle Platóna je spravedlnost užitečná pro sílu, zdraví a stabilitu státu, což se také podobá totalitární definici správnosti všeho, co je správné pro národ.⁴¹³

Po Popperově interpretaci jsou v Platónově politickém programu zjevné prvky příbuzné totalitarismu. Nesmíme však zapomínat, v jaké době utvářel Platón své politické názory. Byla to doba nestálého politického systému, kdy mu demokratická vláda vzala jeho učitele a přítele. Navíc po Sókratově vzoru upřednostňoval oligarchický typ vlády a i on sám, jakožto syn ušlechtilého rodu, zastával názor, že obyčejným lidem nepřísluší moc vládnout.

⁴⁰⁵ POPPER, K. R. *Otevřená společnost a její nepřátelé*. s. 84.

⁴⁰⁶ Tamt.

⁴⁰⁷ Tamt., s. 86.

⁴⁰⁸ Tamt., s. 87.

⁴⁰⁹ Tamt., s. 91.

⁴¹⁰ Tamt.

⁴¹¹ Tamt., s. 89.

⁴¹² Tamt., s. 90.

⁴¹³ Tamt., s. 112.

A především, antická politická filosofie je považována za stavební kámen celé politologie. Platón, ani Sókratés neměli k dispozici žádné jiné politické teorie a už vůbec ne politickou praxi, krom té, kterou viděli za svého života, přičemž se jí aktivně ani neúčastnili (až na malé výjimky). Byli tvůrci jednoho z prvních politických myšlení, a proto není divu, že čerpali ze své výchovy a prostředí, což se muselo promítnout do jejich politického programu. A proto věřím, že jejich úmysly byly spravedlivé a pro blaho obce.

3 ZÁVĚR

Z dobového kontextu je patrné, že Sókratés s Platónem žili v nestálé době střídajících se vlád, kde lidé neměli stálé jistoty. To jsou nepochybně faktory, které ovlivnily to, že se oba filosofové mimo jiné snažili najít i nejlepší státní zřízení, dokonalou ústavu a tím i lepší obec a lepší občany. Utváření jejich názorů také silně ovlivnila výchova, což se promítlo také do Ústavy, kde důležitou roli při správném fungování státu hrála právě výchova, především výchova budoucího panovníka, neboť jen vzdělaný a dobře připravený člověk může dobře vládnout, a tím i dobře spravovat svůj lid.

Snažila jsem se ukázat druhý pohled na Sókratův proces s možností, že žaloba na něj nesla hlubší podtext, než „jen“ obvinění z bezbožnosti a kažení mládeže. Svými politickými názory totiž Sókratés, přímo v souvislosti s dobovým kontextem, ohrožoval athénskou demokracii té doby.

Se Sókratovým procesem se váže i další otázka, a to Sókratovo neúspěšné přesvědčení žalobců o jeho nevině. Může se zdát, že Sókratés selhal jako filosof, avšak z Platónova díla Obrana i z údajů, které máme o Sókratově životě k dispozici, to na mě působí spíše jako neotřesitelná jistota svými názory a učením.

Pojem „spravedlnost“ je ústředním tématem celého dialogu Ústava. Je provázán s celým dílem a na jeho základě se dílo rozrůstá o další významné, nejen politické, názory. Nejprve se zde Sókratés snaží prokázat užitečnost a dobrotu spravedlnosti, poté se snaží nalézt její podstatu, kterou nelézá v obci. Zakládá zde ideální obec s ideální ústavou a i ideálními obyvateli. Platón věřil ve spojitost a provázanost ústavy a lidské duše.

Výchova natolik ovlivnila oba filosofy, že se stala hlavním stavebním kamenem při budování nového dokonalého státu a ústavy. V Ústavě se také objevuje myšlenka, že pokud budou lidé dobře vychováni, zákony budou už jen doplňující. Až natolik věřil Platón správné výchově a přikládal jí klíčovou roli.

Jako nejlepší státní zřízení je zde považována monarchie či aristokracie v čele s filosofem. Mezistupeň byla timokracie a oligarchie. Naproti tomu, z dnešního pohledu nejlepší demokracie, je zde považována za téměř nejhorší typ státního zřízení. Nesmíme zapomínat, že demokracie té doby byla jiná než dnes, a především demokratická vláda

odsoudila a popravila Sókrata, který upřednostňoval Spartské zřízení, a to Platóna silně ovlivnilo. Pověstnou athénskou demokracii tedy ani jeden z autorů neupřednostňoval. Z demokracie se pak mohl vyvinout úplně nejhorší typ státní ústavy, tyranida v čele s tyranem.

Jak můžeme vidět v Ústavě, důležitou roli při správném fungování státu hrála výchova, především výchova vládců, neboť jen vzdělaný a dobře připravený člověk může dobře vládnout a tím i dobře spravovat svůj lid.

V Ústavě Platón také vyslovuje názor, že skutečně hodnotný je jen život filosofa, zproštěný všech tělesných žádostí.

Ve své práci také uvádím postoj Karla Poppera, který Platónův politický program přirovnává k totalitarismu. Přestože určitě některé společné prvky můžeme nalézt, věřím, že Platón chtěl skutečně jen co možná nejlepší obec a jelikož stál na počátcích politických teorií, je logické, že se mohl mýlit v tom, že právě takové zřízení by bylo tím nejlepším, jak my už dnes z naší pozice můžeme soudit.

A však převratnost politické filosofie, kterou nám Sókratés s Platónem nabízejí, nemůžeme pominout ani v dnešní době.

4 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

ARENDOVÁ, Hannah. *Filosofie a Politika. Česká mysl: časopis filosofický : orgán Filosofické jednoty v Praze*. 1993, s. 1-21. ISSN 1210-034x.

BLEICKEN, Jochen. *Athénská demokracie*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 2002, 791 s. Oikúmené. ISBN 80-729-8055-6.

FISCHER, Josef Ludvík. *Případ Sókratés*. 2. vyd. Praha: Lidové noviny, 1994, 170 s. ISBN 80-710-6110-7.

GRANT, Michael. *Klasické Řecko*. 1. vyd. v českém jazyce. Překlad Gerik Císař. Praha: BB art, 1999, 376 s. ISBN 80-725-7079-X.

GRAESER, Andreas. *Řecká filosofie klasického období: sofisté, Sókratés a sokratikové, Platón a Aristotelés*. Vyd. 1. Praha: Oikoymenh, 2000, 445 s. Dějiny filosofie (Oikoymenh), sv. 2. ISBN 80-729-8019-X.

GUTHRIE, W.K.C. *Socrates (A History of Greek Philosophy, Vol. 3, Part 2)*. London: Cambridge at the University Press, 1969, 543 s. ISBN 521-07566-1.

NOVOTNÝ, František. *O Platonovi. díl 1., Život*. 1. vyd. Praha: Jan Laichter, 1948, 318 s.

NOVOTNÝ, František. *O Platonovi. díl 2., Dílo*. 1. vyd. Praha: Jan Laichter, 1948, 498 s.

NOVOTNÝ, František. *O Platonovi. díl 3., Filosofie*. 1. vyd. Praha: Jan Laichter, 1949, 622 s.

NUSSBAUM, Martha C. *Křehkost dobra: náhoda a etika v řecké tragédii a filosofii*. 1. vyd. Překlad Daniel Korte. Praha: Oikoymenh, 2003, 839 s. Oikúmené, sv. 100. ISBN 80-729-8089-0.

PATOČKA, Jan. *Platón: přednášky z antické filozofie*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, 379 s. ISBN 80-042-5609-0.

PATOČKA, Jan. *Sókratés: přednášky z antické filosofie*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakl., 1991, 158 s. ISBN 80-042-5383-0.

PLATÓN., *Euthyfrón: Obrana Sókratova ; Kritón ; Faidón ; Kratylos ; Theaitétos ; Sofistés ; Politikos*. 1. vyd. Překlad František Novotný. Praha: Oikoymenh, 2003, 558 s. ISBN 80-729-8062-9.

PLATÓN., *Ústava*. 2. vyd. Překlad František Novotný. Praha: Oikoymenh, 1996, 359 s. Oikúmené. ISBN 80-860-0528-3.

PLATÓN., *Theagés: Charmidés ; Lachés ; Lysis ; Euthydémos ; Prótagoras ; Gorgias ; Menón ; Hippias Větší ; Hippias Menší ; Ión ; Menexenos*. 1. vyd. Překlad František Novotný. Praha: Oikoymenh, 2003, 540 s. ISBN 80-729-8066-1.

PLATÓN. *Platonovy listy ; Přeložil František Novotný*. František Nový. Praha: Česká akademie věd a umění, 1928, 86 s.

POPPER, Karl R. *Otevřená společnost a její nepřátelé*. 1. vyd. Překlad Miloš Calda. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1994, 354 s. Oikúmené. ISBN 80-852-4153-6.

5 RESUMÉ

In my thesis called "Political thinking of Platon and Sokrates" I would like to point out their human being and historical contemporary context. It directly influenced formation of their political opinions where the most important was the opposition to democracy. Then I deal with Platos' masterpiece „The Apology“. I reproduce the process and work with the question of the legitimacy of an action, a process and a condemnation. And whether Socrates failed as a philosopher in the process of convincing his innocence. Further in thesis I process dialogue „The Republic“ where we can find significant Platons' ideas. In this book he is concerned with the question of justice, describes the emergence of the state and ideal constitution which leads to the justice of the community and souls of human beings living in. He presents aristocracy as an ideal form of governmental organization with the philosopher who was raised to rule as the head. In contrast with that, democracy is almost the worst form of leading, Tyranny the very worst way. I also deal with Poppers' analogy with Plato's political program to totalitarianism.